

บทที่ 2

แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การอนุรักษ์ชุมชนชาวไทยวนบ้านยางหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาและทำความเข้าใจต่อแนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะนโยบายและมาตรการในการอนุรักษ์ชุมชนชาวไทยวนบ้านยางหลวงได้อย่างถูกต้องและควบคู่ไปกับการพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป โดยแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ได้ทำการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลักๆ ดังนี้

- 1) แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนา
- 2) แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์
- 3) แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยวน

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนา

การอนุรักษ์ถือกำเนิดและปฏิบัติมาเป็นเวลายาวนานแล้วในประเทศแถบยุโรป เริ่มต้นตั้งแต่ปี 1931 เป็นครั้งแรกในนามของกฎบัตรเอเธนส์ (Athens Charter) โดยมีจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ เริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกด้วยสารจากอดีต ด้วยโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน กล่าวคือ การอนุรักษ์ซากอารยธรรม (Dead Monument) ซึ่งหมายถึง สิ่งก่อสร้าง อาคาร สถาปัตยกรรม รูปเคารพ โบสถ์ วิหารต่างๆ ซึ่งเคยใช้สอยมาในอดีต และกลายเป็นหลักฐานทางอารยธรรมในอดีตมากกว่าจะใช้สอยในปัจจุบัน อีกประเภทได้แก่ อนุสรณ์สถานที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monument) เช่น อนุสรณ์สถานที่ยังคงใช้สอยสืบทอดมาจนปัจจุบัน เช่น พระราชวัง อุโบสถ โบสถ์ วิหาร ดังนั้นรูปแบบของการอนุรักษ์ในยุคนี้จะเป็นการอนุรักษ์แบบการทำให้คงอยู่ โดยเพียงเพื่อให้คงคุณค่าไว้ โดยไม่มีการคิดจะบูรณะหรือบำรุงรักษา

ในช่วงปี ค.ศ. 1964 ได้เกิดกฎบัตรเวนิส (Venice Charter) ขึ้นที่ประเทศอิตาลี ว่าด้วยการรักษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ในทางโบราณคดีอย่างเข้มข้น ซึ่งเป็นแนวคิดแรกของการบูรณะโดยยึดถือหลักการของการนำส่วนประกอบของโบราณสถานที่หล่นกลาดเคลื่อน

---

¹ วีระพันธุ์ ชินวัตร. "ความหมายของการอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรม แนวทางการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวในแถบเอเชียแปซิฟิก." เอกสารแจกประกอบ โครงการอบรมเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านกาปรับปรุงฟื้นฟูเมืองในพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ จัดโดย กองจัดรูปที่ดินและปรับปรุงฟื้นฟูเมือง สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร 2 กันยายน 2547. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

อยู่มาประกอบชิ้นใหม่ และส่วนประกอบของโบราณสถานที่ขาดหายไปก็มีการทำเลียนแบบขึ้น (Reproduction) จึงเกิดเป็นกระแสของการอนุรักษ์ที่ยืดต่อมาจนถึงปัจจุบัน

จากลักษณะของการอนุรักษ์ดังกล่าว จึงมีผู้เห็นความสำคัญและกล่าวถึงแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ไว้มากมาย โดยสามารถสรุปแนวคิดดังกล่าวได้ดังนี้

2.1.1 ความหมายของการอนุรักษ์

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535² ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้คือ การรักษาไว้ให้คงเดิม การอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติคือ การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้ได้นานที่สุด เกิดประโยชน์มากที่สุดและสูญเสียน้อยที่สุด การอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมคือ การรู้จักรักษาไว้มิให้สูญสิ้นไป หรือให้คงอยู่ในสภาพคงเดิม

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ในมาตรา 10 และ 11 ข้อ 3 ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้ดังนี้

“การอนุรักษ์” หมายถึง การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้ความหมายรวมถึง การป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ การบูรณะด้วย

1. การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่และป้องกันไม่ให้เสียหายต่อไป
2. การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับสู่รูปแบบที่เคยเป็นมา
3. การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมและการปรับปรุง

นอกจากนี้ Arnold Wittick³ ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์อย่างกว้างๆ มีความหมายได้ 2 นัยคือ นัยกว้าง คือ การใช้และจัดการธรรมชาติ ทั้งส่วนที่ธรรมชาติสร้างขึ้นและมนุษย์สร้างขึ้น อย่างฉลาดและวางแผนอย่างรอบคอบสำหรับทรัพยากรเหล่านั้น ส่วนความหมายนัยแคบ คือ การปรับปรุงหรือการป้องกันอาคาร หรือกลุ่มอาคารบริเวณใกล้เคียง (Conservation Area) โดยมักจะเป็นอาคารที่มีคุณภาพดีทางสถาปัตยกรรม หรือมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ บริเวณดังกล่าวอาจมีขอบเขต หมู่บ้านทั้งหมู่บ้าน เมืองขนาดเล็ก หรืออาจเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เช่น ถนน ตลาด กลุ่มอาคาร เป็นต้น

²พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535, อ้างถึงใน ณวรรธน์ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นกรณีศึกษาเมืองสงขลา.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิติศาสตร์ สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 47.

³Wittick, A.ed. *Encyclopedia of urban planning*. USA. McGraw. Hill Book Company. 1974. อ้างถึงใน สุกัญญา เขียมชัย, “การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนเมืองลำปาง.” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขานิติศาสตร์ สาขาวิชาการวางแผนผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 18.

Gerai D. Borke⁴ ได้กล่าวไว้โดยการสรุปว่าการอนุรักษ์เมือง หมายถึง การรักษา ป้องกัน ปรับปรุง อาคาร กลุ่มอาคารและบริเวณใกล้เคียงที่มีความสำคัญ และมีคุณค่าทาง สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ สังคมและเทคโนโลยี เพื่อก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีมี ลักษณะเฉพาะของตนเอง โดยลักษณะเฉพาะอยู่ในอดีต

การอนุรักษ์ หมายถึง การตามรักษา ซึ่งรวมถึงการป้องกัน ดูแลรักษาและรวมถึงการ อนุรักษ์สิ่งที่เคยมีอยู่ก่อนหน้านั้น โดยคำนึงถึงคุณค่าและความมุ่งหมายในการใช้ประโยชน์ด้วย ซึ่ง การอนุรักษ์นั้นไม่ได้หมายความว่า จะอนุรักษ์ทุกสิ่ง ทุกอย่างไว้ในสภาพเดิม แต่เป็นการควบคุมการ เปลี่ยนแปลงให้เป็นไปอย่างถูกต้องและมีระเบียบ ในการอนุรักษ์จะต้องกำหนดนโยบายและเป้าหมาย ในการอนุรักษ์ก่อนว่า อะไรคือสิ่งที่ต้องการอนุรักษ์ และจะอนุรักษ์ไว้เพื่ออะไร

การอนุรักษ์โดยทั่วไปแล้วเพื่อรักษาไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะของเมือง (Character of Town) ตลอดจนรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในสภาพเดิม หรือเก็บไว้เป็นเพียงพิพิธภัณฑ์ในอดีตเท่านั้น หากต้องการให้มรดกทางวัฒนธรรมมีค่าต่อผู้คนที่ทั้งในปัจจุบันและอนาคต การอนุรักษ์ในที่นี้ควรมุ่งเน้น การควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้เป็นระเบียบ และเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาในดุลยรูปที่เหมาะสมต่อไป

การอนุรักษ์ในปัจจุบัน ไม่ได้จำกัดไว้เพียงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุเพียงอย่างเดียว เพราะสิ่งที่กล่าวมาล้วนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในชุมชนที่รวม ไปถึงวิถีชีวิต การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งก่อสร้าง และสภาพแวดล้อมนั้นๆ ซึ่ง ชุมชนนั้นๆ มีวิวัฒนาการอยู่ภายใต้พื้นที่และวัฒนธรรมของตน บ่อยครั้งจึงได้ยินที่เรียกว่า เมืองโบราณ ที่มีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งในประวัติศาสตร์ หรือหลายช่วงเวลา หรือในช่วง เวลาอดีตจนถึงปัจจุบัน เมืองโบราณ หรือชุมชนโบราณเหล่านี้ มีหลายลักษณะแตกต่างกันไป เช่น เป็น เมืองร้าง หรืออาจกล่าวได้ว่า เคยเป็นเมืองที่เจริญอยู่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือหลายช่วงเวลาก่อนที่ จะถูกทิ้งร้างไป เช่น นครวัด ปอมเปอี คาร์เธจ เป็นต้น หรือแม้กระทั่งเป็นเมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างไปแล้ว นำกลับมาใช้ในปัจจุบัน ซึ่งการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานประเภทนี้มักจะทำลายโบราณสถานและหลักฐาน ของเมืองโบราณโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น อยุธยา ลพบุรี เชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งเมืองเหล่านี้มักจะถูก ทำลายลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง และเมืองอีกประเภทหนึ่งก็คือเป็นเมืองที่มีพัฒนาการจากอดีต จนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรือง ตกต่ำ การฟื้นฟู แต่เมืองก็พัฒนามาตามเวลา แต่ เมืองเหล่านี้ก็ต้องเผชิญกับความเสื่อมโทรม หรือถูกทำลายเนื้อเมืองทางประวัติศาสตร์ในหลายลักษณะ

⁴ Burke, G. *Townscape*. England : Pelican Books Ltd., 1976. อ้างถึงใน ณวรรณี สายเชื้อ, "แนวทางการอนุรักษ์และ พัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา." (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 50.

เช่น ขาดการนำในทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับสภาพของเมือง ทำให้ประชากรภายในเมืองอพยพออกจากเมือง ทิ้งให้เมืองเสื่อมสภาพ เป็นต้น

ทั้งนี้ทาง ICOMOS จึงได้มีการจัดประชุมขึ้น ณ กรุงวอชิงตัน ดีซี ในปี ค.ศ. 1987 โดยออกมาในนามของกฎบัตรวอชิงตัน⁵ (Washington Charter) ว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์ในเมือง (Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Area) มีใจความสำคัญ ดังนี้

1. ทุกชุมชนเมือง ไม่ว่าจะชุมชนนั้นจะค่อยๆ พัฒนาตามกาลเวลา หรือตั้งใจที่จะสร้างขึ้นมาล้วนเป็นการแสดงให้เห็นถึงสังคมที่แตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น
2. กฎบัตรนี้จะเกี่ยวพันถึงย่านประวัติศาสตร์ต่อพื้นที่ในเมือง ทั้งเมืองเล็กและเมืองใหญ่ และย่านประวัติศาสตร์ใจกลางเมือง หรือเพียงส่วนหนึ่งของเมืองที่รวมกับพื้นที่แวดล้อมโดยธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีให้แก่ชุมชนหรือเมืองด้วย
3. กระบวนการที่สำคัญต่างๆ ในการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ และย่านประวัติศาสตร์ในเมือง นั้นควรมีการสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้พักอาศัยในพื้นที่เป็นสำคัญ

2.1.2 หลักการและเป้าหมายของการอนุรักษ์

Roy Worskett⁶ ได้กล่าวถึงหลักการและเป้าหมายของการอนุรักษ์ไว้อย่างน่าสนใจว่า การอนุรักษ์กับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินควบคู่กัน เราไม่สามารถที่จะปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคสมัยต่างๆ ได้ สภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพไปด้วย และหากการอนุรักษ์เป็นสิ่งที่มีความคุ้มค่าแล้ว เราจะต้องผสมผสานระหว่างการเปลี่ยนแปลงใหม่กับโครงสร้างเก่าของเมือง เพราะโดยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจเราไม่อาจสร้างเมืองใหม่ทั้งเมืองได้ เราจะต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ที่ไม่ทำลายคุณค่าของอาคารเก่า ตลอดจนเอกลักษณ์ของเมืองหรือชุมชนที่เราต้องการจะอนุรักษ์ไว้ นอกจากนั้นการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมด้วย กล่าวคือ การอนุรักษ์ไม่ใช่การปรับปรุงดัดแปลงอาคารขึ้นเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หากประวัติศาสตร์จะมีความหมายต่อโลกปัจจุบัน และให้มีความต่อเนื่องกับอดีตแล้ว การอนุรักษ์ต้องมองถึงการรักษาสภาพแวดล้อม

⁵International Council On Monument and Sites. Charter for the conservation of historic towns and urban areas (Washington Charter 1987)[Online].2003. Available from : <http://www.international.icomos.org>, [2005,Aug 14]

⁶ Roy Worskett, The Character of Town: An Approach to conservation. pp. 42-56.

ความมีชีวิตชีวาของเมือง เพื่อเป็นการปลุกอดีตของเมืองให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่ง Robert McNulty⁷ เห็นว่า การทำลายความหวงแหนทางวัฒนธรรมโดยความก้าวหน้าเป็นความจริงที่เกิดขึ้น การสงวนวัฒนธรรมเป็นงานสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาและความเจริญทางเทคโนโลยี การเปิดวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ก็เท่ากับเป็นการเริ่มกระบวนการแตกสลายทางวัฒนธรรม

นิจ วิทยุธีระนันท์⁸ ได้เสนอหลักการในการอนุรักษ์ไว้ว่า อนุสรณ์และสถาน คือ อาคาร สถานที่และบริเวณที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือเป็นไปโดยธรรมชาติ และคุณค่าในด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ ถือว่าเป็นเกียรติและมรดกของชาติ และของโลก การอนุรักษ์แผนใหม่จะไม่อนุรักษ์อย่างที่เรียกว่า “รักษาไว้ในตู้กระจก” แต่ต้องให้อาคาร สถานที่ บริเวณ เช่นว่านั้น ผสมผสานกลมกลืนไปกับชีวิต และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในสังคมปัจจุบัน ซึ่งนักอนุรักษ์ ถือเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการฟื้นฟูอดีตให้กลับมาปรับใช้และเป็นประโยชน์แก่ชีวิตในสังคมปัจจุบัน

นอกจากนั้นการทำลายสิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นการทำลายเศรษฐกิจของเมืองเท่านั้น ยังเป็นการทำลายวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เอกลักษณ์ และความภาคภูมิใจ ศักดิ์ศรีของประเทศและคนในประเทศอีกด้วย⁹ และการยอมรับในข้อที่ว่า มรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครอง ป้องกันสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานับประการซึ่งได้แก่ การพังทลายอันเกิดขึ้นจากการละเลยไม่เอาใจใส่ หรือมลพิษในอากาศหรือสาเหตุอื่นๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในเรื่องการรื้อทำลาย (Demolition) เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่¹⁰

2.1.3 สิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

ในการศึกษาเมืองแต่ละเมืองนั้นหรือแม้กระทั่งเริ่มจากชุมชนที่เป็นหย่อมเล็กๆ ของเมืองแล้วรวมตัวเข้าด้วยกันหลายๆ ชุมชนจนกลายเป็นเมืองขึ้นมาแล้วนั้น นอกจากจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับจินตภาพและองค์ประกอบทางกายภาพของเมืองหรือชุมชนแล้ว เราจะต้องคำนึงถึงสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอันดับแรกของการวางแผนเพื่อการอนุรักษ์เมืองหรือชุมชน เพื่อเป็นการกำหนดเป้าหมายและขอบเขตของสิ่งที่พึงอนุรักษ์ของเมืองหรือชุมชนเอาไว้

⁷ Robert McNulty, "Cultural Tourism: New Opportunities of Wedding Conservation Economic development," in *Conservation and Tourism* (London: Heritage trust, 1985), p.37.

⁸ นิจ วิทยุธีระนันท์, "กฎหมายสิ่งแวดล้อม." เอกสารการสนทนาวิทยุหมายสิ่งแวดล้อม (กรุงเทพมหานคร: สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534), หน้า 309.

⁹ Middleton Michale, "Conservation in action," in *A Progress Report on What's Being Done in Britain's Conservation Area. Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall* (London: Civic Trust, 1972), p.35.

¹⁰ Sandys Ducan, *Tourism and Heritage Conservation* (PATA Conference Bangkok: November, 1973), pp.4-7.

1. ลักษณะเฉพาะของเมืองหรือชุมชน โดยเนื้อแท้ของการอนุรักษ์นั้น สิ่งสำคัญอันดับแรกที่จะต้องอนุรักษ์ไว้ก็คือ ลักษณะเฉพาะของเมือง¹¹ (Character of Town) ซึ่งในที่นี้หมายถึงเอกลักษณ์เฉพาะ (Identity) ของเมืองอันเกิดจากภาพรวม (Image) ที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบลักษณะทางกายภาพ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในเมือง การใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรมต่างๆ ของเมือง การแบ่งที่ดินเป็นส่วนต่างๆ ด้วยถนน หรือลานโล่ง รูปแบบทางเรขาคณิตของกลุ่มอาคารที่อยู่รวมกัน ลักษณะความสูงของอาคาร รวมทั้งความสูงในด้านภูมิประเทศ ซึ่งขนาดของชุมชนและจำนวนประชากรถือเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งของเอกลักษณ์ชุมชนเมืองด้วย นอกจากนี้ยังรวมถึงรูปแบบเฉพาะของเมืองหรือลักษณะทางผังเมืองโครงข่ายถนน รวมทั้งบรรยากาศแบบใดแบบหนึ่งของชุมชน ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และสังคมของเมือง โดยในการพิจารณาเอกลักษณ์ของเมือง¹² จะอาศัยองค์ประกอบหลายๆ อย่างมาประกอบกันที่ทำให้เมืองนั้นมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากเมืองอื่นๆ

2. สถาปัตยกรรม เป็นสิ่งที่มองเห็นได้ง่ายและสร้างความประทับใจเป็นอันดับแรกก่อนที่จะให้ความสนใจพื้นที่โดยรอบ ซึ่งได้แก่ อาคาร หรือสิ่งปลูกสร้างอื่นๆ นับตั้งแต่ อนุสาวรีย์ สะพาน ประสาท พระราชวัง โบสถ์ วิหาร วัด หรือ ศาสนสถานอื่นๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้หากปล่อยให้สภาพแวดล้อมที่ไม่ดี จะทำให้สถาปัตยกรรมมองดูด้อยค่าไปได้¹³ ซึ่งงานทางด้านสถาปัตยกรรมถือว่าเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อเอกลักษณ์ของเมือง โดยอาจจะใช้เป็นตัวแทนของเมืองหรือชุมชนทั้งหมดได้ รวมทั้งสามารถใช้เป็นตัวแทนของงานสถาปัตยกรรมในยุคสมัยต่างๆ ที่สามารถบอกเล่าถึงเหตุการณ์และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชนได้ โดยในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมให้เกิดคุณค่าในระดับเมืองนั้นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบเมืองและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม* ซึ่งถือว่ามีค่าอย่างยิ่งในฐานะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมและรักษาคุณค่าตลอดจนคุณภาพของศิลปกรรมให้ดำรงอยู่และมีความหมายยิ่งขึ้น ในทางกลับกันหากสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพและคุณค่าของศิลปกรรมต้องด้อยลงจนหมดความหมายในที่สุด¹⁴

¹¹ Roy Worskett, *The Character of Town: An Approach to conservation* (London: The Architectural Press, 1969), pp.9-41 and Nahoum Cohen, *Urban Conservation* (Cambridge, Ma: The MIT Press, 1998), pp.57-59.

¹² Alan Dobby. *Conservation and planning* (London: Hutchinson, 1978), p.32.

¹³ Ibid, pp.32-33.

* สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึง สิ่งแวดล้อมและบรรยากาศรอบๆ ตัวศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องและมีความสัมพันธ์กันทั้งทางตรงและทางอ้อม (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. *การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคุ้มครองมรดกไทย, 2541), หน้า 10.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า10.

นอกจากนั้น ในการกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น โดย Worskett¹⁵ กล่าวว่า การอนุรักษ์เราไม่สามารถจะอนุรักษ์หรือรักษาทุกสิ่งทุกอย่างเอาไว้ได้ทั้งหมดเพราะแต่ละเมืองจะมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไปทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง เป็นต้น โดยเฉพาะในของการบริหารจัดการพื้นที่ที่จะต้องมีการประกาศเขตควบคุม เพื่อให้สามารถทำการอนุรักษ์พื้นที่ต่างๆ ได้ ซึ่งในการกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับชุมชนตลอดจนเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับการพัฒนาเมืองในด้านต่างๆ โดยแบ่งกลุ่มขนาดของการอนุรักษ์ไว้ 7 กลุ่มด้วยกันคือ¹⁶

1) Fragment เป็นการอนุรักษ์ชิ้นส่วนใดชิ้นส่วนหนึ่งที่เคยเป็นส่วนหนึ่ง ส่วนใดของสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ในขณะที่องค์ประกอบส่วนใหญ่ได้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลาหรือถูกทำลายเหลือเพียงชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมหรือประติมากรรมบางส่วน เช่น ชิ้นส่วนของอาคารโบราณสถาน ประกอบไปด้วย ด้านหน้าอาคาร ประตูเมือง กำแพงเมือง เป็นต้น

2) Building เป็นการอนุรักษ์อาคารทั้งหลาย เช่น บ้าน โบสถ์ วัด โรงละคร เป็นต้น

3) Street Scope เป็นการเก็บรักษาดนทั้งสาย เพื่อรักษาทางเดินเก่าของเมือง แต่การใช้ประโยชน์ภายในอาคารอาจจะมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อรักษาภูมิทัศน์ของถนนทั้งสายให้มีความต่อเนื่องกันของรูปแบบอาคารที่อาจจะร่วมสมัยเดียวกัน ใช้วัสดุคล้ายกัน มีรูปแบบอาคารเหมือนกัน เป็นต้น การเก็บรักษา Street Scope จะประกอบด้วยการรักษาภูมิทัศน์บริเวณถนนและอาคารบริเวณด้านหน้าของถนน

4) Neighborhoods เป็นการอนุรักษ์ชุมชนที่ยังคงมีกิจกรรม วิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่ร่วมกับชุมชนนั้นมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

5) District เป็นการรักษาย่านที่มีเอกลักษณ์ หรือกิจกรรมที่แตกต่างจากย่านอื่นๆ ของเมืองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

6) Skyline เป็นการรักษาเส้นขอบฟ้าของเมือง ในกรณีที่ไม่สามารถรักษาย่านทั้งย่านได้เหลือเพียงอาคารเดี่ยวโดดๆ จึงต้องรักษาแนวเส้นขอบฟ้าเดิมไว้โดยรอบ ไม่ให้เกิดอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นขึ้นมาบังอาคารเดิมทำให้เสียแนวเส้นขอบฟ้าของอาคารนั้นๆ

7) Village/Town เป็นการรักษาเมืองทั้งเมืองเอาไว้ เช่น อยุธยา สุโขทัย เป็นต้น

ตามแนวคิดของการอนุรักษ์แรกเริ่ม จะให้ความสำคัญในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไว้ค่อนข้างมาก เพราะอาคารสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมต่างๆ จะเป็นอาคารที่มีความมั่นคงแข็งแรง ความ

¹⁵ Roy Worskett, *The Character of Town: An Approach to conservation* , p. 42.

¹⁶ Antony J. Catanese and James C. Snyder, *Introduction to urban planning* (New York: McGraw-Hill, 1979), pp.304-309.

คงทนต่อการเสื่อมสลายทางธรรมชาติมีสูงกว่า สิ่งประดิษฐ์ประเภทอื่นๆ และสามารถใช้งานสถาปัตยกรรมเป็นเครื่องบ่งบอกถึงพัฒนาการของชุมชน และยุคสมัยต่างๆ ได้ ต่อมาแนวทางในการอนุรักษ์ได้เปลี่ยนแปลงไป ได้ให้ความสำคัญในส่วนอื่นที่นอกเหนือไปจากส่วนของสถาปัตยกรรม โดยดูไปถึงความต่อเนื่องของอาคาร ไปจนถึงการอนุรักษ์ต่อเนื่องไปทั่วทั้งเมือง โดยเราสามารถนำบทบาทของการใช้สอยอาคารในเมืองนั้น บ่งบอกวิถีชีวิตที่สามารถทำให้รู้ว่าจุดเริ่มต้นของการดำรงอยู่ของสังคมที่หยั่งรากฝังรากลึกในเมือง เกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น นับตั้งแต่ “ภูมิปัญญา” ที่สร้างสรรค์สังคมเมืองลงในธรรมชาติสภาพแวดล้อมที่ได้ประสานสอดคล้อง เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี อันเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นๆ

ดังนั้นแนวทางในการอนุรักษ์ท้องถิ่นจึงมีความหมายในทางที่กว้างมากกว่าการอนุรักษ์ทางสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว หรือแม้แต่งานศิลปกรรมชิ้นใดชิ้นหนึ่ง เพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งเริ่มจากบ้านแล้วแผ่ขยายออกมาสู่ชุมชนและเมือง ซึ่งจากระยะเวลาของการตั้งชุมชน และมีวิวัฒนาการของเมือง ย่อมทิ้งร่องรอยต่างๆ ไว้เป็นหลักฐานจนพื้นผิวโลกทั้งในด้านรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ท้องถิ่นใดที่มีวิวัฒนาการมายาวนานนั้น จะต้องมีการแสดงออกของคนในท้องถิ่นในด้านต่างๆ มากมาย ดังนั้นในการอนุรักษ์ท้องถิ่นจึงไม่อาจเลือกอนุรักษ์เพียงสิ่งหนึ่งสิ่งเดียว แต่ต้องประกอบไปด้วย

- 1) ทางด้านสถาปัตยกรรม ได้แก่ อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ทั้งอาคารเดี่ยว กลุ่มอาคาร และอาคารต่อเนื่อง
- 2) อนุสรณ์สถาน ได้แก่ โบราณสถาน ซากแห่งความรุ่งเรืองในอดีต แหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ และความสำคัญทางประวัติศาสตร์
- 3) ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเมือง หรือชุมชนชนบทที่ยังคงดำเนินวิถีชีวิต กิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของเมือง และย่านประวัติศาสตร์ต่างๆ ของชุมชนโบราณ
- 4) ศิลปกรรมและวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ศิลปวัตถุและศิลปกรรม แบบแผนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี คติ ความเชื่อ และภูมิปัญญาชาวบ้าน

2.1.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนา

ในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่เหมาะสม จำเป็นต้องมีแนวทางในการกำหนดการพัฒนาการใช้พื้นที่ที่มีคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์ของเมือง ดังต่อไปนี้¹⁷

- 1) ความสัมพันธ์ของภูมิทัศน์เมือง (Town / Landscape Relationship) ภูมิทัศน์เมืองเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของเมืองได้ โดยเรามักจะเข้าใจว่าขนาดของเมือง จำนวนประชากร รูปแบบของอาคาร ลักษณะของภูมิประเทศ และขอบเขตของเมืองเป็นส่วนที่ช่วย

¹⁷ Roy Worskett, *The Character of Town: An Approach to conservation*. pp. 73-224.

กำหนดให้เมืองแต่ละเมืองมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ซึ่งขนาดของเมืองเป็นองค์ประกอบหลักที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของเมืองๆ หนึ่ง เพราะในการเปลี่ยนแปลงของเมืองหนึ่งเมืองใดนับตั้งแต่การเป็นหมู่บ้านพัฒนาไปสู่ความเป็นเมืองจะดำเนินต่อเนื่องอยู่บนลักษณะภูมิทัศน์เฉพาะของเมืองนั้นๆ อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ใช้บ่งบอกได้ถึงประวัติศาสตร์ของเมืองและพื้นที่ต่อเนื่อง เหตุผลในทางภูมิศาสตร์ในการตั้งเมือง ขอบเขตและคุณค่าทางโบราณคดีของเมือง รวมไปถึงการสะท้อนออกมาทางทัศนียภาพของเมืองในระดับต่างๆ ที่เรามองเห็น ความสัมพันธ์ของภูมิทัศน์เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการจดจำในภาพของเมืองนั้นๆ

2) กำหนดนโยบายในเรื่องความสูงของอาคาร (High Building Policy) โดยมีการคำนึงถึงเส้นขอบฟ้าเดิมของเมือง (Skyline) รวมไปถึงจุดรวมสายตา (Focal Point) และทัศนียภาพระหว่างอาคาร และทัศนียภาพโดยรวมของเมืองอีกด้วย ทั้งนี้อาจใช้มาตรการเกี่ยวกับอาคารสูงมาใช้ในการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ และพัฒนาเมือง ซึ่งสามารถทำได้สองระดับด้วยกัน คือ

- การสร้างอาคารสูงขึ้นมาใหม่ จะต้องคำนึงถึงเส้นขอบฟ้าเดิมของเมือง
- การป้องกันทิวทัศน์ภายในเมือง มุ่งให้ความสำคัญในการอนุรักษ์

พื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการสร้างเกณฑ์ในการควบคุมขนาดของอาคาร และเส้นขอบฟ้าของเมือง

ในย่านที่ชุมชนมีอาคารสูงที่เป็นสัญลักษณ์ของเมือง เช่น เจดีซี การสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ หรือการออกแบบอาคารต้องรับกับเส้นขอบฟ้าเดิมของอาคารที่มีคุณค่านั้น คือจะต้องไม่สร้างข่มทั้งขนาดและรูปทรงของอาคารเดิม หรือสร้างให้มีเส้นขอบฟ้าคล้ายคลึงกัน

3) กำหนดแนวทางในการออกแบบภูมิทัศน์เมือง (Townscape Discipline) ในเมืองแต่ละเมืองจะมีเอกลักษณ์ในการวางผัง การตัดถนน การจัดที่โล่ง (Open Space) การจัดที่ว่างระหว่างอาคาร บางเมืองอาจมีกำแพงเมืองหรือประตูเมืองเก่าที่เป็นลักษณะพิเศษของเมืองแนวทางในการออกแบบหรือพัฒนาภูมิทัศน์เมืองจะต้องมีการปรับเปลี่ยนจะต้องให้เกิดความเหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของเมือง ทั้งการพัฒนาและการนำเมืองกลับมาสู่วิถีชีวิตปัจจุบันของประชาชนเมือง โดยยังคงไว้ซึ่งความมีชีวิตชีวา และความเป็นเอกลักษณ์ของย่านนั้นๆ ในการปรับปรุงแก้ไข ภูมิทัศน์จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ ตลอดจนจะคำนึงถึงลักษณะกายภาพและคุณภาพมุมมองของเมือง (Visual Quality) เพื่อให้เกิดความรู้สึกสัมพันธ์กับโครงสร้างเดิมของเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

4) กำหนดแนวทางและนโยบายในการออกแบบลักษณะทางกายภาพของอาคารที่จะสร้างขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับย่าน (Design of Infilling) ผลกระทบของการอนุรักษ์หรือการกำหนดเขตในการอนุรักษ์ ไม่ได้ครอบคลุมเพียงแค่การวางแผนหรือเป็นเพียงนโยบายที่จะ

อนุรักษ์แต่แนวโน้มมักจะให้ความสำคัญกับการนำอาคารต่างๆ กลับมาใช้ใหม่ในวิถีชีวิตปัจจุบันของประชาชนเมืองมากขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่ออาคาร กลุ่มอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์จากการพัฒนาพื้นที่และกลุ่มอาคารสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นใหม่โดยในการออกแบบลักษณะทางกายภาพของอาคารจะต้องไม่ไปทำลายระบบถนนโบราณ หรืออาคารประวัติศาสตร์ การสร้างอาคารใดๆ จะต้องให้เกิดความกลมกลืนกับอาคารเก่าที่ปรากฏอยู่แล้วภายในย่านนั้นๆ สิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างอาคารขึ้นใหม่ คือ จะต้องสร้างให้กลมกลืนหรือเป็นแบบแผนเดียวกันกับกลุ่มอาคารที่มีคุณค่าในการอนุรักษ์ นอกจากนี้การสร้างอาคารขึ้นใหม่จะต้องพยายามรักษาเส้นขอบฟ้าเดิมของเมือง (Skylines) และด้านหน้าของอาคาร (Facade) ให้อยู่ในรูปแบบและยุคสมัยเดียวกันกับอาคารเก่า (Same Style, Same Period) อีกด้วย

แผนภูมิที่ 2.1 แนวทางในการกำหนดการพัฒนาการใช้พื้นที่ที่มีคุณค่า และเป็นเอกลักษณ์ของเมือง

ที่มา: Worskett, R. *The Character of town: An Approach to conservation*. London: The Architectural Press, 1969.P.73.

2.1.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

แนวความคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เข้ามามีส่วนอย่างมากในการอนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน ก็คือ แนวความคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาที่คำนึงถึงความสมดุลของการใช้ประโยชน์ทรัพยากร และการอนุรักษ์เพื่อประโยชน์สูงสุดในระยะยาว เมืองหรือชุมชนโบราณถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษหรือผู้คนในอดีตได้สร้างสรรค์ไว้ และ

ส่งผ่านมาจากคนรุ่นปัจจุบัน ซึ่งจะต้องรู้จักใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม และมีหน้าที่จะต้องช่วยกันดูแลรักษาอย่างเหมาะสม เพื่อส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมนี้ไปยังลูกหลาน หรือผู้คนในรุ่นต่อๆ ไปในอนาคตด้วย¹⁸ โดยแนวความคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ เป็นแนวความคิดที่สืบเนื่องมาจากการอนุรักษ์ โดยที่การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะหมายถึงรูปแบบการใช้ประโยชน์สิ่งที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยาวนาน¹⁹

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์

คุณค่าของสิ่งที่ควรอนุรักษ์เกิดจากความมีเอกลักษณ์ (Uniqueness) ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะในการสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวคิดลักษณะของเมือง (Character of town) ที่เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นคุณค่าในพื้นที่ระดับเมือง และระดับความเป็นย่านชุมชนทั้งในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบในด้านต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้เมืองมีลักษณะพิเศษแตกต่างออกไปจากพื้นที่อื่นๆ

การอนุรักษ์ในแง่ของคุณค่า (Value) ที่ทางประเทศตะวันตกได้ให้การยอมรับสามารถแบ่งได้ 4 ประการคือ

1. คุณค่าทางสังคม : วัฒนธรรมที่เกิดจากการคงอยู่อย่างต่อเนื่องของสถานที่ (Social – Culture Implication of the Continuity of Place) ความตั้งใจพื้นฐานคือการรักษาความสมดุลของความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต สภาพของเมืองถูกถือเป็นบันทึกที่มีชีวิตของการพัฒนาทางสังคม และจะมีความหมายก็ต่อเมื่อเป็นขบวนการที่ต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันแสดงถึงความต่อเนื่อง (Continuity) และลักษณะเฉพาะ (Identity) ของสังคม
2. คุณค่าทางศิลปะ (Aesthetic Value) : การอนุรักษ์ในยุคแรกเริ่มจากการตระหนักในคุณค่าทางศิลปะของศิลปะ โบราณวัตถุ และงานสถาปัตยกรรม
3. คุณค่าทางประวัติศาสตร์และการศึกษา (Historical and Academic Value) : โดยทั่วไปประวัติศาสตร์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจความเป็นไปในปัจจุบัน อาคารหรือเมืองมีความสามารถทนทานอยู่ได้นานกว่าช่วงอายุมนุษย์ หากได้รับการซ่อมแซม ดังนั้นจึงสามารถใช้เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ในยุคก่อนได้
4. คุณค่าทางนิเวศวิทยา (Ecological Value) : หมายถึงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด เช่น ที่พักอาศัยเดิม ในเชิงเศรษฐกิจแสดงถึงการลงทุนในอดีต ดังนั้นจึง

¹⁸ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, แผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าพิมาย, หน้า 6-11.

¹⁹ วราพร ศรีสุพรรณ, แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน: ทางเลือกใหม่ในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2534), หน้า 52.

สมควรใช้ให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุง รักษาบูรณะ ให้ใช้ทรัพยากรพลังงานและเงินทุนที่มีอยู่อย่างจำกัดโดยหลีกเลี่ยงการรื้อถอน

2.2.1 แนวความคิดทั่วไปเกี่ยวกับชนบทในสังคมไทย

อัน นิมมานเหมินทร์²⁰ ได้กล่าวถึงชนบทในสังคมไทยโดยทั่วไปว่า การกินอยู่แบบชนบทหรือความเป็นอยู่แบบเกษตรกรรม คือการกินอยู่ที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษย์ก่อนที่จะมาเป็นชาวเมือง หลังจากที่มนุษย์อ่อนร่พเนจรคล้ายสัตว์นับเป็นเวลาอันยาวนาน มนุษย์เริ่มมีการกินอยู่เป็นแบบเกษตรกรรม รู้จักทำการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และอยู่เป็นชุมชนอย่างเป็นหลักแหล่งแห่งหนึ่งในส่วนต่างๆ ของโลกพร้อมหนึ่งหมื่นปีมาแล้วตั้งหลักฐานจากฟาร์มกสิกรรมเมื่อ 7,000 ปีมาแล้วที่จาไมและทีพีซาแรบในอิรักปัจจุบัน การกินอยู่แบบชาวชนบทเป็นการกินอยู่แบบที่ใช้กำลังกาย ปฏิบัติงานกลางแจ้งเป็นส่วนใหญ่ ทั้งชุมชนชนบทโดยทั่วไปก็ไม่สู้แออัดคับคั่งเหมือนชาวเมือง เพราะอาชีพทางเกษตรกรรมต้องการใช้พื้นที่กว้างเพื่อประกอบการอาชีพ จึงมีความเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ต้นไม้ดอกไม้ ทุ่งหญ้าและสัตว์เลี้ยง ชาวชนบทจึงมีความเป็นอยู่อย่างประหยัด ไม่จำเป็นต้องมีระบบระบายน้ำหรือกำจัดอุจจาระ หรือสร้างอาคารแบบทนไฟราคาแพง การมีชีวิตกลางแจ้งและออกกำลังกายเป็นประจำทำให้ชาวชนบททั่วไปมีสุขภาพอนามัยดีกว่าชาวเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายที่มีการกินอยู่ถูกต้องตามหลักสุขวิทยาอนามัย ในด้านสังคมชาวชนบทมีความสนิทสนมเพราะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กล่าวโดยทั่วไปชาวชนบทมีวัฒนธรรมการกินอยู่ที่ต่างจากชาวเมือง เพราะอาชีพและสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี และการบริการแห่งรัฐมีส่วนสำคัญในการลดช่องว่างระหว่างชนบทและเมือง ทุกวันนี้ชาวชนบทมีความเป็นอยู่ที่แทบไม่ต่างกับชาวเมือง อาจจะใช้ประปา ไฟฟ้า หากความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการดูภาพยนตร์ ละคร หรืองานมหรสพ เดินทางโดยจักรยาน, จักรยานยนต์ หรือรถยนต์ เช่น ชาวเมืองกุลบุตรธิดาก็อาจศึกษาหาความรู้ก้าวหน้าไปในด้านวิชาการและวิชาชีพ กล่าวโดยทั่วไปแล้วชีวิตแบบชนบทประหยัด และสิ้นเปลืองน้อยกว่าในเมือง ชาวชนบทอาจปลูกสร้างอาคารเป็นแบบง่าย ๆ จากวัสดุในท้องถิ่น อาหารก็มาจากข้าว ผัก ผลไม้ ไข่หรือไข่จากสวนครัวหลังบ้าน ในกรณีที่เป็นสมาชิกสหกรณ์นิคมก็อาจไปจับจ่ายซื้อหาจากตลาด และศูนย์การค้าใกล้ที่พักอาศัย พบปะวิสาสะซึ่งกันและกันที่วัด ศาลาประชาคม หรือสวนสาธารณะ เจ็บไข้ได้ป่วยก็อาจไปที่สุขศาลาหรือสถานอนามัย หรือโรงพยาบาลเป็นต้น

²⁰ อัน นิมมานเหมินทร์, โครงการส่งเสริมชนบทและสหกรณ์นิคมแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, มปท. (อัดสำเนา)

2.2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของเมืองหรือชุมชน

เอกลักษณ์ของเมืองเกิดขึ้นจากองค์ประกอบของเมือง ได้แก่ ธรรมชาติ มนุษย์ สังคม สิ่งปลูกสร้าง และโครงข่ายการสื่อสารและคมนาคม รวมทั้งปัจจัยทางสถาบันหลักต่างๆ ได้แก่ การปกครอง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคมวิทยา และประเพณีและวัฒนธรรม ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะของการตั้งถิ่นฐาน จนเกิดเป็นชุมชนเมืองประเภทต่างๆ ตามประโยชน์ใช้สอย เช่น เมืองอยู่อาศัย เมืองธุรกิจ และพาณิชย์กรรม เมืองการศึกษา เมืองอุตสาหกรรม เมืองเกษตรกรรม เมืองท่องเที่ยว และเมืองท่า เป็นต้น²¹

ซึ่งชุมชนชาวไทยวนบ้านยางหลวงก็เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ยังคงเอกลักษณ์วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งในการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อที่จะศึกษารายละเอียดของเอกลักษณ์ทางด้านต่างๆ ของชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบันรวมถึงวัฒนธรรมของชาวไทยวนจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบที่มีอยู่ต่างๆ ภายในชุมชนให้ดีพอสมควรเพื่อที่จะนำไปเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองที่ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ ประสงค์ เขียมอนันต์ ยังได้กล่าวถึงเอกลักษณ์ของเมืองเพิ่มเติมเอาไว้ว่า เอกลักษณ์ของเมืองเกิดจากวัฒนธรรมของชาวเมือง และยังขึ้นอยู่กับจำนวนและลักษณะของประชากร ขนาดและลักษณะทางกายภาพของเมือง และฐานทางเศรษฐกิจของเมืองด้วย เมืองบางเมืองมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมาก อาคารในเมืองเป็นอาคารสูงเบียดกันเป็นแท่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่ดินราคาแพง ซึ่งอาจแตกต่างกับเมืองบางเมืองแม้มีจำนวนประชากรใกล้เคียงกันแต่อาคารอาจเตี้ยแผ่กระจายเป็นพื้นที่กว้าง ทำให้ลักษณะของเมืองดูแตกต่างกัน หรือเมืองบางเมืองมีการตั้งถิ่นฐานมานานนับร้อยปี มีพลเมืองมาอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่อง องค์ประกอบของเมืองในอดีตยังปรากฏชัดเจน ได้แก่ คูเมือง กำแพงเมือง ป้อม หอรบ ประตู อาคารสาธารณะ แบบแผนถนน ทางน้ำสาธารณะ เนื้อเมือง และที่โล่ง ลักษณะของความเป็นเมืองเก่าจึงปรากฏชัดเจน เช่น เมืองเชียงใหม่ เชียงแสน ลำปาง น่าน กำแพงเพชร นครราชสีมา ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ลพบุรี เพชรบุรี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี และกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

วัฒนธรรมของชาวเมืองได้แก่วิถีชีวิตของชาวเมือง นับตั้งแต่การแต่งกาย การกินอยู่ ภาษาการศึกษา การละเล่น การแสดง ขนบธรรมเนียมและประเพณีต่างๆ การดำรงชีวิตของชาวเมืองจึงเป็นสิ่งส่งเสริมให้เอกลักษณ์ของเมืองแต่ละเมืองเด่นชัดขึ้น

เอกลักษณ์ของเมืองอาจรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นบริเวณ เป็นย่าน หรือทั้งเมืองก็ได้ ความเด่นชัดของเอกลักษณ์มักปรากฏชัดในพื้นที่ที่เล็กมากกว่าในพื้นที่ใหญ่

²¹ ประสงค์ เขียมอนันต์, "วันผังเมืองโลก มิติใหม่ของการพัฒนาเมือง." เอกสารในการสัมมนาเรื่อง การพัฒนาเมือง : ชุมชนเมืองในแนวอนุรักษ์. ศูนย์ศูนย์เยาวชนไทย-ญี่ปุ่น ดินแดง 6 พฤศจิกายน 2546. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

ชุมชนเมืองหรือเมืองที่มีเอกลักษณ์แตกต่างกัน ชาวเมืองย่อมมีวิถีชีวิตการดำรงชีพ แนวคิดการแสดงออกทางสังคม ตลอดจนรูปแบบของอาคารและผังชุมชนเมืองไม่เหมือนกัน ทำให้ชุมชนเมือง และเมืองคลี่คลายจากมีความละม้ายคล้ายคลึงกัน จนกระทั่งแตกต่างกัน ทำให้เกิดลักษณะประจำท้องถิ่นในระดับต่างๆ ขึ้น ชุมชนเมืองและเมืองมีลักษณะทางกายภาพ และบรรยากาศในเมืองอาจไม่เหมือนกัน นับตั้งแต่บริเวณที่มีความสงบ ไม่พลุกพล่านด้วยสิ่งก่อสร้างราคาแพงเข้ามาครอบงำ ไปจนกระทั่งถึงบริเวณที่มีความพลุกพล่านขรุขระ

ชาวเมืองปัจจุบันต้องมีชีวิตอยู่ทั้งสองลักษณะของพื้นที่ เนื่องจากต้องการอาศัยในบริเวณที่สงบ และต้องทำงานในบริเวณที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกของเมืองสมบูรณ์ จึงเป็นพื้นที่ที่มีความพลุกพล่าน ขรุขระ บริเวณทั้งสองลักษณะอาจอยู่ในเมืองเดียวกัน โดยถูกกำหนดเป็นบริเวณ เป็นย่าน เป็นเขตก็ได้ หรือจะมีลักษณะเฉพาะเป็นเมืองแต่ละเมืองก็ได้ เมื่อเมืองมีลักษณะเฉพาะจนกลายเป็นเอกลักษณ์ และมีการควบคุมพื้นที่ที่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงได้มากแล้ว ประชาชนสามารถเลือกที่อยู่อาศัยของตนได้ตามสถานภาพ และสามารถย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยใหม่ได้ตามความเหมาะสมทำให้เกิดความมั่นคงในการตั้งถิ่นฐานของตนได้ ดังนั้นการเดินทางจึงกลายเป็นปัจจัยหนึ่งของการพัฒนาเมืองด้วย

เอกลักษณ์ของเมืองก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะชุมชนเมือง ทำให้ผู้คนที่อยู่ภายนอกอยากทราบ เรียนรู้ วิถีชีวิต และการดำรงชีวิตของชาวเมืองแต่ละท้องถิ่น อาจทำให้เกิดแนวทางการศึกษา ทัศนศึกษา ท่องเที่ยวในชุมชนต่างๆ ได้ และหากต้องการให้เอกลักษณ์ และวัฒนธรรมของเมืองดำรงรักษาไว้ยืนนาน ก็ต้องมีการป้องกันและควบคุมมิให้สิ่งที่จะเกิดจากการพัฒนาที่รวดเร็ว และไม่สอดคล้องกลมกลืนกับเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าไปทำลาย ดังนั้น การเข้าไปศึกษา หรือท่องเที่ยวในบริเวณที่มีเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมของชุมชนเมืองดังกล่าว จึงต้องเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างอย่างช้าๆ

การพัฒนาลักษณะนี้เรียกว่า "การพัฒนาเมืองเชิงอนุรักษ์" ซึ่งเป็นการพัฒนาเมืองที่มีทั้งย่านเก่าที่เป็นแหล่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และผังบริเวณ และย่านใหม่ที่เป็นแหล่งเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมของเมือง ดังนั้น การพัฒนาจึงต้องคำนึงถึงลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของแต่ละชุมชน ส่วนพื้นที่นอกเมืองที่มีลักษณะธรรมชาติที่สวยงาม และมีความสำคัญในฐานะที่เป็นที่โล่งของเมืองก็ต้องรักษาพื้นที่ไว้เช่นกัน

2.2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพ

นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 5 ของ Kevin Lynch ที่ประกอบกันเข้าเป็นโครงสร้างของเมืองแล้ว ยังมีปัจจัยและองค์ประกอบย่อยอื่นๆ อีกหลายประการ ซึ่งส่งผลให้เกิด

ลักษณะเฉพาะตัวของเมืองแต่ละเมืองออกไป โดยวรรณศิลป์ พีรพันธุ์²² ได้ทำการถอดความเกี่ยวกับองค์ประกอบเมือง และ Speiregen, Paul D²³ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวประกอบไปด้วยปัจจัย ดังต่อไปนี้

1) สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ (Landform and Nature) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศกับภูมิทัศน์เมือง และสถาปัตยกรรม ในเชิงสุนทรียภาพและประโยชน์ใช้สอยเพื่อประเมินความสัมพันธ์ และผลกระทบระหว่างงานสถาปัตยกรรม และเมืองกับพื้นที่สีเขียว เพื่อการเก็บรักษาพื้นที่ธรรมชาติที่เสริมสร้างคุณค่าให้เมืองไว้

2) รูปร่าง ขนาด และความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) เป็นการวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์แต่ละพื้นที่ของเมืองกับเส้นทางสัญจร และพื้นที่เปิดโล่ง ความต่อเนื่องระหว่างชุมชน ขนาด และความหนาแน่นของการกระจายตัวประชากร รวมถึงลักษณะการขนส่งเชื่อมต่อกันที่ต่าง ๆ

3) ลักษณะของเนื้อเมือง (Urban Grain) รูปแบบ (Pattern) และพื้นผิว (Texture) พิจารณาความหยาบ-ละเอียด จากมวล และขนาดอาคารว่ามีขนาดใหญ่หรือเล็ก โดย เกรน (Grain) หมายถึง ความละเอียดอ่อน หรือความหยาบของพื้นที่เมือง ส่วนพื้นผิว หมายถึง สัดส่วนของการผสมผสานระหว่างองค์ประกอบที่ละเอียด และองค์ประกอบที่หยาบ บริเวณชานเมืองที่มีบ้านเรือนและแปลงที่ดินขนาดเล็กจะมีเกรนละเอียด และมีพื้นผิวที่เป็นเอกรูป ขณะที่บ้านเรือนขนาดเล็กแต่แปลงที่ดินขนาดใหญ่ผสมผสานกันก็ยังคงมีเกรนละเอียดแต่พื้นผิวไม่สม่ำเสมอ ส่วนภายในเมืองนั้นกลุ่มอาคารขนาดใหญ่ซึ่งมีอาคารหลายขนาดรวมอยู่ด้วยกันจัดว่ามีเกรนหยาบพื้นผิวที่ไม่สม่ำเสมอ แต่ถ้าอาคารเหล่านั้นมีขนาดเท่าๆ กันก็จัดว่ามีเกรนหยาบ และพื้นผิวที่สม่ำเสมอ

4) เส้นทาง (Route) เราสามารถมองเห็นภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม และเมือง เป็นลำดับที่ต่อเนื่องกัน ถ้าเราเดินทางไปตามเส้นทางของการสัญจร เส้นทางของการสัญจรที่มีผลต่อสภาพภูมิทัศน์ของพื้นที่ที่มันตัดผ่าน ตลอดจนสถาปัตยกรรมและเมืองที่มันอำนวยความสะดวกให้ เส้นทางของการสัญจรจึงเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง ในการพิจารณาเส้นทางของเมือง เราควรเริ่มต้นจากพื้นที่ที่อยู่นอกขอบเขตของเมืองก่อน เราจะเห็นว่าทางหลวงหลายๆ สายมีความสัมพันธ์ทางกายภาพที่แย่มากกับพื้นที่ที่มันให้บริการอยู่ ซึ่งนอกจากจะไม่เป็นการช่วยกำหนดความชัดเจนของพื้นที่แล้วยังเป็นการแบ่งพื้นที่ออกเป็นเสี่ยงๆ อีกด้วย

²² วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, องค์ประกอบเมือง, 2538, หน้า 5-18. (อัคราณา)

²³ Paul D. Speiregen, Urban Design: The Architecture of Towns and Cities (New York: McGraw Hill, 1965), pp.51-

ในการศึกษาของ Gamham, Harry L.²⁴ พบว่า การระลึกได้ถึงจิตวิญญาณของสถานที่ที่มีลักษณะเฉพาะ (Identity) และควมมีเอกลักษณ์ของเมืองจากองค์ประกอบทางกายภาพ และองค์ประกอบในด้านอื่นๆ ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพ และรูปลักษณ์ เป็นการพิจารณาโครงสร้างทางกายภาพของสถานที่ และคุณลักษณะทางสุนทรียภาพของพื้นที่ ได้แก่

- ลักษณะทางภูมิศาสตร์ (Topography) ประกอบด้วย ลักษณะสภาพแวดล้อมที่โดดเด่นตามธรรมชาติของที่ตั้งซึ่งส่งผลต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งแสดงขอบเขตหรือมีความเกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์ของเมือง

- ลักษณะทางภูมิสถาปัตยกรรม (Greenery & Landscape) และสภาพแวดล้อม ลักษณะของภูมิทัศน์ภายนอกอาคาร สภาพภูมิอากาศของชุมชน เป็นปัจจัยส่งผลต่อการใช้พื้นที่ และการจัดภูมิสถาปัตยกรรมภายในชุมชน

- รูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural style Richness & Colour) จะสะท้อนการใช้สอย และงานช่างฝีมือของชุมชนในช่วงเวลานั้น โดยพิจารณาจากคุณค่าของงานสถาปัตยกรรม 4 ด้าน คือ

1) ด้านประวัติศาสตร์ โดยพิจารณาจากอายุ ความเก่าแก่ และความสำคัญทางประวัติศาสตร์

2) ด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม โดยพิจารณาจากลักษณะพิเศษ และรูปแบบของความงาม

3) ด้านภูมิทัศน์ชุมชน โดยพิจารณาจากความสำคัญของที่ตั้ง และคุณค่าที่มีต่อย่านชุมชน

4) ด้านการท่องเที่ยว เป็นทรัพยากรที่สามารถใช้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้

- สภาพของอาคาร (Building Condition) เป็นการพิจารณาจากอาคารที่ยังอยู่ในช่วงอายุของการใช้งาน สภาพความทรุดโทรมของอาคาร และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของอาคาร

- ช่วงอายุของอาคาร (Age Range of Building) เป็นการพิจารณาช่วงอายุของอาคารที่มีความใกล้เคียงกัน หรือแตกต่างกัน และช่วงอายุอาคารที่ยังใช้งานได้กับช่วงอายุที่ใช้งานไม่ได้แล้ว

²⁴ Harry L. Gamham, *Maintaining the spirit of place : A Process for the preservation of town character* (Mesa : PDA, 1985),pp. 1-9.

- วัสดุ และพื้นผิวของอาคาร (Building Materials & Textures) วัสดุ และพื้นผิวของอาคารในท้องถิ่น หรืออาคารในช่วงยุคใดยุคหนึ่ง จะมีรูปแบบเพื่อใช้เฉพาะกับอาคารที่อยู่ในพื้นที่ ณ ช่วงเวลานั้น

2. กิจกรรมและหน้าที่ที่สังเกตได้ เป็นการพิจารณาสิ่งแสดงปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางวัฒนธรรม รวมถึงอาคารและสภาพแวดล้อมต่อการใช้งานของพื้นที่ ได้แก่

- จินตภาพของพื้นที่จากประเภทของกิจกรรม (The image of area perceived by activity) ประเภทกิจกรรมที่แตกต่างกันไปของชุมชน จะทำให้เมืองเกิดพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะเพื่อใช้รองรับกลุ่มกิจกรรมที่ต่างต่างนั้น

- ระดับของกิจกรรม (Level of Activity) แบ่งเป็นกิจกรรมหลักที่คนในชุมชนให้ความสำคัญ และเกิดขึ้นเป็นประจำ เช่น งานประเพณี และกิจกรรมที่มีความน่าสนใจลดลงมา

- ลักษณะที่ปรากฏชัด (Transparency) ของการมีกิจกรรม และวัฒนธรรมที่เด่นชัด ซึ่งพบได้เมื่อเข้าเขตชุมชน

- ลำดับและสัดส่วนของการใช้งาน (Range of Uses & Scale of uses) ความถี่ของการใช้งาน และลักษณะของการใช้ที่เกิดขึ้นจะบอกลักษณะกิจกรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน

- การรับรู้ เสียง และกลิ่น (Sound & Smells) รูปแบบของเสียงและกลิ่นที่เกิดขึ้นเมื่อเข้าเขตบริเวณชุมชนนั้น จะสะท้อนลักษณะอาชีพ หรือกิจกรรมที่ปรากฏชัดเจนของชุมชน

3. การสื่อความหมาย หรือสัญลักษณ์ เป็นการพิจารณาถึงความมุ่งหมาย และประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะที่หลากหลายของสถานที่ที่สืบเนื่องจากการตอบสนองของประชากรต่อลักษณะทางกายภาพ และหน้าที่ใช้สอย ได้แก่

- รูปแบบของกรรมสิทธิ์ (Pattern of Ownership) ลักษณะเฉพาะของชุมชนในการรวมกรรมสิทธิ์การครอบครองพื้นที่ โดยขึ้นกับขนาดและความเชื่อมโยงของพื้นที่

- ข้อกำหนดของพื้นที่ (Area Rule) ได้แก่ กฎระเบียบ ข้อบังคับ และมาตรการของพื้นที่ซึ่งจะส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพ และสังคมของชุมชน

- ระดับของการปิดล้อม (Levels of Encloses) ความหนาแน่น หรือเบาบางของกลุ่มอาคารที่ปิดล้อมพื้นที่ในชุมชน แสดงถึงระดับการใช้งาน (Uses) และการเข้าถึงของแต่ละพื้นที่ (Accessibility)

- Speiregen, Paul D.²⁵ ได้กล่าวถึง พื้นที่ว่าง (Open Space) คือ ที่เว้นว่างของเมืองที่มีรูปแบบธรรมชาติที่เปิดโล่ง นอกจากนี้ยังรวมถึงธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้น โดยที่เว้นว่างของเมืองจะมีตั้งแต่ที่เว้นว่างในรูปของถนนไปจนถึงที่เว้นว่างที่เป็นสาธารณะ หรืออาจเลยไปถึงที่โล่งที่ล้อมรอบตัวเมืองอยู่ ซึ่งเราอาจแยกประเภทของที่เว้นว่างเหล่านี้ออกเป็น 2 รูปแบบด้วยกัน คือ

1) รูปแบบสามัญ หรือที่เว้นว่างของเมือง (Urban Space) ซึ่งโดยทั่วไปเกิดจากรูปด้านหน้าของอาคาร และพื้นล่าง (Floor) ของเมือง

2) รูปแบบธรรมชาติที่ถูกนำเข้ามาภายใน หรือรอบๆ เมือง โดยทั่วไปแล้วที่เว้นว่างของเมืองจะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะเด่นของมัน เช่น คุณภาพของการปิดล้อม คุณภาพของรายละเอียด และความเหมาะสมตลอดจนกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใน ที่เปิดโล่งในเมืองมีประโยชน์ใช้สอยที่แตกต่างกันออกไปหลายประการด้วยกัน อาจจะเพื่อเสริมหรือต่อเติมรูปทรงของเมืองให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หรืออาจใช้เป็นพื้นที่สำรองสำหรับการขยายตัวของเมืองในอนาคตก็เป็นได้²⁶

- โครงข่ายของที่ว่าง (Network of spaces) การเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายของที่ว่างในชุมชนจะแสดงถึงความถี่ ความห่าง และการเกิดขึ้นเฉพาะจุดของกิจกรรมภายในชุมชน การเชื่อมต่อกันของโครงข่ายที่ว่างนี้จะสร้างให้เกิดเป็นพื้นที่ทางสังคมขึ้นในเมือง (Urban Social Space) ที่แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่กับชุมชน ซึ่ง Chombart de Lauwe (อ้างใน Gollidge, R.G. and Stimson, 1997) ได้แบ่งลำดับศักดิ์ของพื้นที่ตามรูปแบบที่กลุ่ม หรือบุคคลอาศัย เคลื่อนย้าย และมีปฏิสัมพันธ์กัน ออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1) พื้นที่ระดับครอบครัว (Family Space) เป็นเครือข่ายความเชื่อมโยงในการปะทะสัมพันธ์ทางสังคมระดับทั่วไป

2) พื้นที่ละแวกบ้าน (Neighborhood Space) เป็นเครือข่ายที่ชี้นำการเคลื่อนไหวในระดับทั่วไป และในชีวิตประจำวัน

3) พื้นที่ทางเศรษฐกิจ (Economic Space) เป็นแก่นศูนย์กลางรวมของการจ้างงานอันมั่นคง

4) ส่วนของเมือง หรือพื้นที่ทางสังคมระดับภูมิภาค เป็นความเชื่อมโยงความเคลื่อนไหวในภาพกว้างของความเป็นเมือง

²⁵ Paul D. Speiregen, *Urban Design: The Architecture of Towns and Cities*. pp.68.

²⁶ วรรณศิลป์ พิภพพันธุ์, *องค์ประกอบเมือง*. หน้า 13.

2.2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับระบบกิจกรรม และระบบของที่ตั้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม (ในด้านพฤติกรรมมนุษย์) และการจัดการสภาพแวดล้อมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของกิจกรรมและวัฒนธรรม โดย Fellmann²⁷ ได้กล่าวเอาไว้ว่า ระบบกิจกรรม (ในบางช่วงเวลากับพื้นที่) มีความสำคัญในการวางแผน และออกแบบในระดับของความต้องการพื้นฐานที่มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งในทุกกิจกรรมจะมีความเกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน คือ

- 1) ตัวของกิจกรรมเอง
- 2) กิจกรรมได้ถูกนำไปใช้อย่างไร
- 3) กิจกรรมมีความเกี่ยวข้องอย่างไรกับกิจกรรมอื่นๆ
- 4) ความหมายที่แอบแฝงอยู่ของกิจกรรม

Chapin²⁸ ได้กล่าวเอาไว้ว่า กิจกรรมจะมีการเกี่ยวข้องอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ แหล่งประกอบกิจกรรม ประเภทของกิจกรรม และระบบกิจกรรม โดยระบบของกิจกรรมจะเป็นเรื่องพฤติกรรมของบุคคลที่มีความต่อเนื่องของประเภทกิจกรรม หรืออาจกล่าวได้ว่า ระบบกิจกรรมมีทั้งองค์ประกอบเชิงพื้นที่ (สถานที่ไป) และองค์ประกอบในเรื่องของเวลา (เวลาที่ไป) ทั้งสองอย่างได้รับอิทธิพลด้วยข้อจำกัดจากวัฒนธรรม และธรรมชาติของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่นกิจกรรมที่เป็นการเดินทางของบุคคลเพื่อไปซื้อของ แต่เมื่อบุคคลต่างๆ แสดงอาการกรณีเหมือนกัน นั่นทำให้กรณีนั้นกลายเป็นประเภทของกิจกรรม และเมื่อกิจกรรมนั้นเกิดการทำงานเชื่อมโยงกันด้วยวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ประกอบการทำงานกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ก็จะทำให้ประเภทของกิจกรรมนั้นกลายเป็นระบบกิจกรรมในที่สุด เช่น การไปพักผ่อน การจับจ่าย เป็นต้น

โดย Amos Rapoport²⁹ ได้ให้แนวความคิดที่เกี่ยวกับระบบกิจกรรม และระบบของที่ตั้งไว้ ดังนี้

2.2.4.1 แนวความคิดเรื่องกิจกรรม เวลา สถานที่

องค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหลัก และสำคัญยิ่งของระบบแหล่งตั้งถิ่นฐาน เราสามารถศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง แบบแผนวิถีชีวิตของกลุ่มได้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุดนั้น คือ ระบบกิจกรรม ระบบกิจกรรมของมนุษย์ทั้งหมดจะเกิดขึ้นบนพื้นที่ และเวลาที่ซ้อนทับกัน

²⁷ Jerome Fellmann, *Human geography : landscapes of human activities*. 5th ed. (Boston, MA : WCB/McGraw-Hill, 1997)

²⁸ Chapin, F. Stuart, *Urban land use planning*. 2nd ed. (Urbana : University of Illinois Press, 1972), pp.221-253.

²⁹ Amos Rapoport, "System of activities and system of settings", in *Domestic Architecture and the use of space : an interdisciplinary*. Edited by Susan Kent (Cambridge : Cambridge University press, 1990), pp.45-47.

สนิทนั้น หมายถึง การให้ความสำคัญทั้งเรื่องของกิจกรรม และการตัดสินใจพร้อมกัน เมื่อเราสามารถทราบตำแหน่งที่เกิดกิจกรรม ในเวลาหนึ่งก็จะสามารถนำไปเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่นในเวลาหนึ่ง หรือนำไปเชื่อมโยงกับที่ตั้งในช่วงเวลานั้นได้ การศึกษากิจกรรมบนพื้นที่ทำได้โดยพิจารณา กิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวัน และใช้เมทริกซ์ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ และเวลา เราสามารถรู้ได้ว่ากิจกรรมนั้นเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร กิจกรรม และเหตุการณ์ อาจระบุลงไปบนแผนที่เวลาพื้นที่ (Time-space map)

ผลลัพธ์ของการศึกษาองค์ประกอบทั้ง 3 คือ รูปแบบกิจกรรม (Activity patterns) ซึ่งมีโครงสร้างที่ถูกส่งผ่านเชิงวัฒนธรรม (Culturally transmitted structure) ที่แสดงการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน การศึกษา กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ทำให้เราอยู่ในตำแหน่งที่ศึกษาในการอธิบายพื้นที่ และในการประเมินนโยบายที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่

2.2.4.2 ระบบของกิจกรรม และระบบของที่ตั้ง

กิจกรรมถูกถ่ายทอดโดยตรงจากวิถีชีวิต และรากฐานของวัฒนธรรม ทุกกิจกรรมเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ตัวกิจกรรมเอง กิจกรรมถูกนำไปใช้อย่างไร กิจกรรมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ และรวมเป็นระบบกิจกรรม ความหมายของกิจกรรม

จุดหลัก คือ ระบบกิจกรรมไม่สามารถเกิดขึ้นโดยปราศจากพื้นที่ และเวลาได้ และไม่สามารถมองตัวกิจกรรมเพียงกิจกรรมเดียว แต่ต้องพิจารณาทั้งระบบกิจกรรม เช่น เราไม่สามารถพิจารณาเพียงอาคารเดียว เพราะคนเราใช้หลายอาคาร และมีกิจกรรมหลากหลายในพื้นที่เปิดโล่งนอกอาคาร การตั้งถิ่นฐาน และทั้งภูมิภาค คนอาศัยอยู่ในภูมิประเทศวัฒนธรรม (Cultural Landscapes) ดังนั้นจึงไม่สามารถพิจารณาเพียงแค่สถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว ทุกอาคารที่ปรากฏมักถูกเชื่อมโยงกับระบบกิจกรรมของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตของบทสรุปนี้คือ มักมีความสัมพันธ์ระหว่างระบบกิจกรรม และวัฒนธรรม

ที่ตั้ง (Setting) เป็นการผสมผสานกันของพฤติกรรมที่ตั้ง (Behavior setting) และบทบาทที่ตั้ง ที่ตั้งเป็นสภาพแวดล้อมกับระบบของกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ที่ซึ่งสภาพแวดล้อม และกิจกรรมถูกเชื่อมโยงด้วยกฎเกณฑ์ (Rules) ต่างๆ เพื่อทำให้เกิดที่ตั้งที่เหมาะสม และตามที่คาดหวังเอาไว้ กฎต่างๆ นี้มีขึ้นเสมอเพื่อกำหนดเกณฑ์ในที่ตั้ง สถานการณ์ และแปรเปลี่ยนตามวัฒนธรรมด้วย ที่ตั้งต้องพิจารณาโดยรวมกับระบบภายในของกิจกรรมที่เกิดขึ้น ซึ่งถูกเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ ที่ตั้งถูกเชื่อมโยงในหลายด้านทั้งในพื้นที่เอง ความใกล้ชิด การเชื่อมโยง และการแบ่งแยก รวมถึงเรื่องเวลาในการลำดับ

ที่ตั้งมักจะเป็นไปตามความเหมาะสมของกิจกรรม และพฤติกรรมเสมอๆ ที่ตั้งของคนมีขอบเขต และเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เวลา และคุณภาพของที่ตั้งแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรม และเปลี่ยนไปตามสมาชิกของวัฒนธรรมหนึ่งๆ หรือกลุ่มในวัฒนธรรมนั้นๆ

สิ่งแวดล้อมสามารถสร้างแนวคิดให้กับที่ตั้ง และอีกส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับระบบของกิจกรรม การจัดสภาพแวดล้อมมีผลต่อการสร้างแนวคิดในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของ 4 ตัวแปร คือ พื้นที่ เวลา ความหมาย และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นไปตามกิจกรรมที่แปรเปลี่ยนตามตัวแปรดังกล่าว และด้วยตัวกิจกรรมเองเกี่ยวข้องกับการจัดเรียงกิจกรรมที่แตกต่างของกิจกรรมในเวลา และพื้นที่พอๆ กัน ความเร็วของกิจกรรม (จำนวนของกิจกรรมต่อหน่วยเวลา) และจังหวะต่างๆ (ในช่วงของกิจกรรมเกี่ยวข้องกับวงจรหลากหลาย เช่น วิถีชีวิต ช่วงชีวิต ปี ฤดูกาล เทศกาล วันทำงาน วันหยุด กลางวัน กลางคืน เป็นต้น)

การพิจารณาระบบกิจกรรมในระบบของที่ตั้งเป็นประเด็นสำคัญที่เข้าใจรูปแบบของเมือง การเลือกที่อยู่ และการใช้พื้นที่เปิดโล่งในย่านละแวกบ้านของเมือง

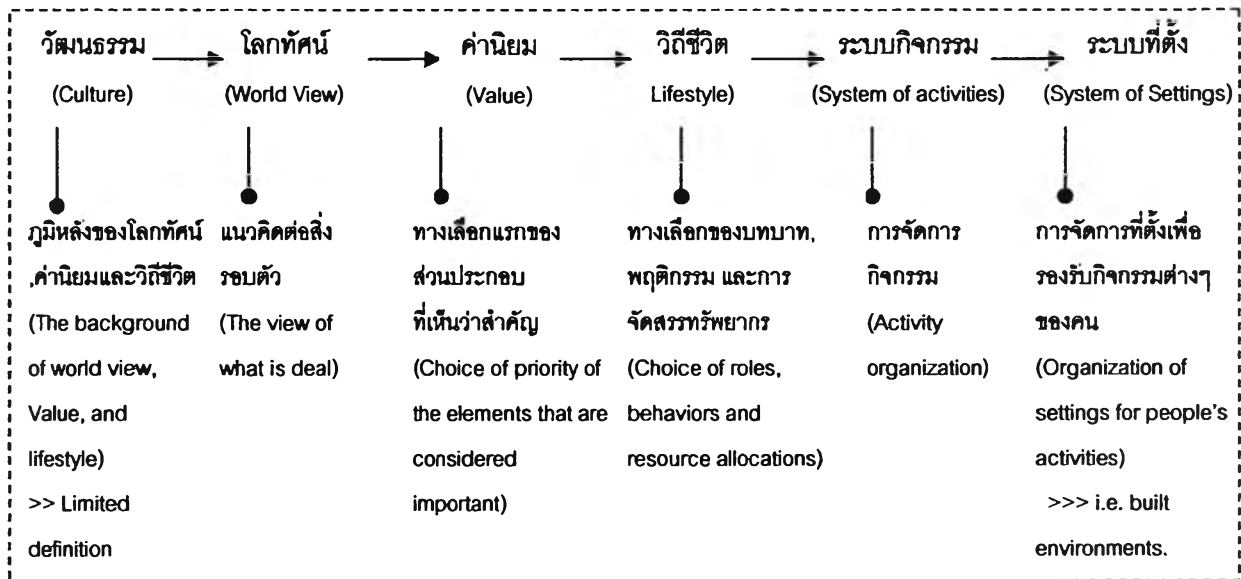
ถ้ากิจกรรมนั้นหนาแน่นเกิดขึ้นอย่างมากในพื้นที่ส่วนตัว เช่น ภายในที่อยู่อาศัย หรือสวนหลังบ้าน กิจกรรมในพื้นที่เปิดโล่งของเมือง หรือพื้นที่สาธารณะในละแวกบ้านจะเกิดขึ้นน้อย ถ้าในวัฒนธรรมที่ใช้พื้นที่ของเมืองในการสัญจรเป็นหลัก ซึ่งตรงข้ามกิจกรรมอื่นๆ การใช้พื้นที่ก็จะแตกต่างกันกับกิจกรรมต่างๆ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน ถ้ากฎของวัฒนธรรม หรือบรรทัดฐานเปลี่ยนไป พื้นที่เมืองในทางตรงข้ามกับพื้นที่ส่วนตัวก็จะถูกใช้ต่างกันไปด้วย

2.2.4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต การทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่

Amos Rapoport และ Haryadi³⁰ ได้แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิต การทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่มีความสัมพันธ์กัน เริ่มจากการจำกัดความคำว่า "วัฒนธรรม" คือ สิ่งที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ-สังคม ฯลฯ สิ่งเหล่านั้นจะก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่มนุษย์สามารถตีคุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นๆ มาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกในรูปแบบของระบบกิจกรรม ในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่หรือระบบที่ตั้ง

³⁰ Amos Rapoport, "Spatial Organization and the Built Environment," in *An Companion Encyclopedia of Anthropology : Humanity, Culture and Social Life*. pp.460-502 and Haryadi, "Conservation of Cultural Settings: The Case of Yogyakarta's Inner City Kampung," in *Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia: Interpretative Essays*. pp.209-225.

แผนภูมิที่ 2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่

ที่มา : Amos Rapoport. "Spatial Organization and the Built Environment." in An Companion Encyclopedia of Anthropology : Humanity, Culture and Social Life. Edited by Tim Ingold (New York : Routledge, 1994), pp.461.

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไตยวน

จากการที่ชุมชนชาวไตยวนบ้านยางหลวงเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่สมัยพระยามังราย ทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ และได้มีการอพยพชาวไตยวนบางส่วนมายังบริเวณเมืองแจ่ม หรืออำเภอแม่แจ่มในปัจจุบัน ที่มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำแม่แจ่ม และลำห้วยแม่แรกมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ประกอบกับสภาพโดยรวมของชุมชนยังคงมีองค์ประกอบโครงสร้างทางกายภาพ ที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมพื้นที่ในปัจจุบันที่มีความสมบูรณ์อยู่อย่างเช่นในอดีตแต่อาจจะลดน้อยลงบ้างในปัจจุบัน แต่ทั้งนี้ก็ยังคงมีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมที่เคยมีมาตั้งแต่ครั้งอดีตได้ถูกส่งต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมเพื่อที่จะทราบแนวทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่มีเอกลักษณ์เพื่อให้ยังคงอยู่ต่อไปควบคู่ไปกับการพัฒนาในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

2.3.1 การถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรม

Raymond Williams³¹ ให้ความหมายไว้ในหนังสือ The Long Revolution เกี่ยวกับการถ่ายทอด และการรับวัฒนธรรม มีดังนี้

³¹ Raymond Williams, "The Long Revolution. London : Chatto & Windus," in Cultural planning and time planning Social town planning. Edited by Franco Bianchini and Clara H. Greed (London : Routledge, 1999), p.44.

1) การถ่ายทอดวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้นวัฒนธรรม คือ สิ่ง ที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้ และต้องมีการถ่ายทอด ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือ การสอนให้คนรุ่นหลังรู้ ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคม หลักที่สมาชิกของสังคมใช้ยึดถือเป็นแนวประกอบการประพฤติปฏิบัติ คือ “ค่านิยม” เมื่อมีค่านิยมของสังคมให้สมาชิกของสังคมยึดเป็นหลักพฤติกรรม แนวความคิด วิธีการ ทำงาน ตลอดจนการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ย่อมสอดคล้องกับค่านิยม ทำให้การถ่ายทอดทาง วัฒนธรรมดำเนินไปได้ ลักษณะบางอย่างของวัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามกาลเวลา แต่ ค่านิยมและหลักใหญ่ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมจะยังไม่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากวัฒนธรรม คือระบบ สัญลักษณ์ มนุษย์ที่อยู่คนละสังคมย่อมจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน ข้อตกลงแต่ละกลุ่มย่อมแตกต่างกัน อาจมีบางส่วนที่คล้ายกันและบางส่วนที่เหมือนกัน แต่เมื่อรวมเป็นระบบสัญลักษณ์แล้วจะพบว่าสังคม ที่ต่างกันจะมีวัฒนธรรมที่ต่างกันด้วย

2) การรับวัฒนธรรมจากสังคมอื่น

มนุษย์อาจจะรับวัฒนธรรมบางส่วนมาจากสังคมข้างเคียงได้ แต่ หมายความว่าส่วนของวัฒนธรรมที่รับมานั้นไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคม และจะต้องสอดคล้องกับ ของเดิมที่มีอยู่ เมื่อค่อยๆ รับไปในที่สุดจะแยกไม่ออกว่าวัฒนธรรมส่วนใดเป็นของเดิมและส่วนใด รับมาจากสังคมอื่น การรับวัฒนธรรมนับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

Franz Boas³² แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย เชื่อในเรื่องการแพร่กระจาย ทางวัฒนธรรมจากจุดศูนย์กลางหนึ่งขยายวงกว้างไปยังชุมชนอื่น หรือสังคมอื่น วัฒนธรรมที่แผ่ขยาย ออกไปจากนี้อาจเป็นวัฒนธรรมย่อย ส่วนใดส่วนหนึ่งในลักษณะชนบทรรมนิยมประเพณี หรือความ เชื่อหรือประติมากรรม และสถาปัตยกรรมก็ได้

จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมภายในสังคมเดียวกัน คือ การสืบ ทอดวัฒนธรรมในแนวตั้งจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในกระบวนการเรียนรู้ที่พ่อแม่อบรมสั่งสอน ลูก (Enculturation) ส่วนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง เป็นการที่สังคมหนึ่ง ยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่น และเกิดการปรับวัฒนธรรมให้เข้ากัน (Acculturation) โดยมีการละทิ้ง วัฒนธรรมของบางส่วน และทำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม * (Assimilation) และทำ ให้เอกลักษณ์เดิมเปลี่ยนไป³³

³² Boas, Franz. *Race, Language and Culture* (New York : The Free Press, 1965), Edited by Ammara Phongsapit in *Cultural religion and ethnic : Thai social analysis in anthropogy approach.4th* ed. (Bangkok : Chulalongkom University press, 1995).

* การผสมกลมกลืน (Assimilation) หมายถึง การที่สมาชิกของชาติพันธุ์หนึ่งรับเอาวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่งในทุกกรณีจน ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์เดิมไป มีการยอมรับทางสถานภาพว่ามีฐานะในสังคมเช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น ๆ โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติไม่ว่า กรณีใดๆ และเจ้าตัวเองก็มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น และประพฤติตัวเหมือนสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมนั้น (อมรา พงศาพิชญ์,

2.3.2 แนวความคิดทั่วไปเกี่ยวกับชนชาติไต

ในการศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไตของ อรศิริ ปาณินท์³⁴ มีข้อความบางตอนที่กล่าวถึงเกี่ยวกับกลุ่มวัฒนธรรม “ไต” ว่าชาวไตเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมเก่าแก่มานานนับพันปี จากพงศาวดารไตระบุว่าเมืองมาวซึ่งเป็นอาณาจักรเริ่มแรกของไต ก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 1150³⁵ และระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18 พวกไตรุ่งเรืองมากมีการแผ่อาณาเขตมาเป็นรัฐต่างๆ เช่น เชียงตุง สีป้อ เมืองนาย แสหนวี เมืองมิด และแผ่มาจนครอบคลุมถึงแคว้นยะไข่ พุกาม ยูนาน ตะจัน รวมถึงอาณาเขตของแม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่ปัจจุบันด้วย

ชาวไตนับถือพุทธศาสนาแบบหินยาน ผสมกับความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่ปกป้องคุ้มครองชีวิตและหมู่เหล่าชาวไต ความเชื่อเกี่ยวกับผีและความศรัทธาในศาสนา ผสมกันแน่นแฟ้นทำให้มีพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับความเชื่อเช่นเดียวกับคนไทยในประเทศไทย เช่นเดียวกันมีพิธีกรรมที่เรียกว่า “หย่าสี่สิบสอง” หย่าสี่ คือ ราศี ความหมายคือพิธีกรรมสิบสองราศี เช่นเดียวกับพิธีสิบสองเดือนของเรา กิจกรรมของหย่าสี่สิบสองมีทั้งกระทำในวัด ในบ้าน ในพื้นที่ส่วนกลางของบ้านหรือหมู่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลของชีวิต และสิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นครบวงจรระหว่างสถาปัตยกรรมกับชีวิตได้อย่างสมบูรณ์

2.3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานฐานทางกายภาพกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชนชาวไตยวน

จากการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือของกรมศิลปากร³⁶ ได้กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชาวไตยวนเอาไว้ว่าเมื่อพิจารณาลักษณะทางกายภาพของการตั้งถิ่นฐานของไตยวน ไตใหญ่ และไตลื้อ จะพบว่ามีลักษณะร่วมทางกายภาพของชุมชนและแหล่งที่ตั้งหมู่บ้านคล้ายคลึงกัน คือเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาและที่ราบริมแหล่งน้ำผสมกับการตั้งถิ่นฐานบนเนินสูงขึ้นไป การตั้งชุมชนของชาวไตยวนจะตั้งบนที่ราบริมลำน้ำเกาะตัวยาวไปตามลำน้ำใหญ่น้อย ลำน้ำสำคัญ คือ แม่น้ำปิง วัง ยม และน่าน เมื่อแม่น้ำทั้งสี่สายรวมตัวกันที่ปากน้ำโขงกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาลงมาทางตอนใต้จะเปลี่ยนเป็นกลุ่มคนไทยที่เรียกว่า ไตสยาม นั่นเอง

ในขณะที่สังคมของไตยวนเป็นสังคมเกษตรกรรม ดังนั้นความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการอยู่รอดของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับดินฟ้าอากาศและความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร

วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 28.)

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

³⁴ อรศิริ ปาณินท์, *สถาปัตยกรรมไต* (กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด, 2539), หน้า 18.

³⁵ ปราณี ศิริธร, *แม่ฮ่องสอน สารคดี ฉบับพิเศษ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี, 2536), หน้า 40.

³⁶ กรมศิลปากร, *สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนือ* (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการกรม กรมศิลปากร, 2540), หน้า 83-86.

เป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในวัฒนธรรมไทยวน เช่นเดียวกับไตใหญ่ ไตลื้อ และกลุ่มอื่นๆ และสิ่งที่โดดเด่นในกลุ่มวัฒนธรรมไทยวน นอกจากวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเชื่อแล้ว คือภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยาของสังคมเกษตรกรรม เพราะจะพบเห็นได้ว่าลักษณะเด่นทางกายภาพของบ้านและหมู่บ้านไทยวนคือความร่มรื่นเขียวชอุ่ม ให้ทั้งความร่มเย็นและอบอุ่นไปพร้อมๆ กัน

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มริมแหล่งน้ำ ที่ราบในหุบเขาและที่ต่างระดับบนเนิน เราจะพบว่าหากมีความแตกต่างของพื้นที่ดังกล่าวและทุกๆ แห่งต้องพึ่งพาอาศัยน้ำเพื่อการเกษตรกรรมจึงจำเป็นต้องมีวิธีนำน้ำจากแหล่งต่างๆ เข้าไปถึงได้ทุกพื้นที่ในชุมชน เพื่อการเกษตรกรรมและเพื่อให้ความชุ่มชื้นแก่กลุ่มหมู่บ้านและบ้านพักอาศัย ดังนั้นในการพิจารณาภาพทางกายภาพของชุมชนไทยวนในทุกๆ ระดับ ทั้งชุมชนเมืองและชนบทเราจะพบการขุดบ่อน้ำหลายๆ ประเภทในหมู่บ้านเพื่อการอุปโภคบริโภค และจากระบบต่างๆ ที่เกี่ยวกับน้ำนี้เองสะท้อนให้เห็นความร่มรื่นชุ่มชื้นของชุมชนทั้งระดับเมืองและระดับหมู่บ้าน และนอกจากนี้หากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่อยู่อาศัยกับไร่นา เรายังพบระบบการรักษาสภาพแวดล้อมเหมือนของลั่วะทุกประการ คือมีป่าละเมาะซึ่งเป็นป่าชุมชน หรือที่ชาวบ้านไทยวนเรียก ป่าแพะ ล้อมรอบบริเวณที่ทำนาทำไร่และมีป่าทึบที่เป็นต้นน้ำลำธาร มีต้นไม้ใหญ่ทางเศรษฐกิจอยู่ล้อมอีกทอดหนึ่ง บริเวณป่าต้นน้ำหรือ “ป่าขุนน้ำ” ของชาวไทยวนเป็นพื้นที่ที่ต้องเก็บรักษาอย่างหวงแหน เพราะเป็นแหล่งต้นน้ำธารซึ่งเป็นชีวิตของสังคมเกษตรกรรม สำหรับป่าชุมชนหรือป่าแพะนี้เป็นแหล่งที่ชาวบ้านสามารถหาประโยชน์จากผลิตผลต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิต เช่น การหาหน่อไม้ ไม้ไผ่ เห็ดต่างๆ และพืชผักที่ใช้บริโภคได้ นอกจากนั้นป่าแพะหรือป่าชุมชนยังเป็นแนวกันไฟระหว่างหมู่บ้านและป่าขุนน้ำ ด้วยระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมลักษณะนี้ทำให้ชุมชนไทยวนมีความร่มรื่น อบอุ่น เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน³⁷

หากจะตีความองค์ประกอบของชุมชนออกเป็น 3 ขนาด คือ ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท หรือหมู่บ้านและตัวบ้าน เราจะพบว่าโครงสร้างของชุมชนทุกประเภทมีลักษณะร่วมกันทางกายภาพ คือในชุมชนเมืองมีศูนย์กลางที่ช่วงเมือง และมีคุ้มเจ้าเมืองช่วงเมืองเป็นที่ตั้งเสาหลักเมือง หรืออินทิลเมืองพร้อมมณฑลของชุมชน และมักขุดหนองน้ำใหญ่เพื่อเป็นที่รับน้ำจากชุมชนเมืองซึ่งเป็นน้ำฝนที่สะอาด ในชุมชนจะมีหมู่บ้านราษฎรซึ่งเกาะตามถนนสายหลักตรง และถนนสายรองที่มีลักษณะคล้ายตาราง แต่ถนนสายรองอาจคดเคี้ยวไปตามลักษณะภูมิประเทศหรือตามลำน้ำลำห้วยก็ได้ ตามปกติบริเวณปลายชุมชนจะเป็นที่ตั้งหอเสื่อเมืองหรือหอผีเสื่อเมือง ซึ่งส่วนใหญ่จะถือเป็นที่ตั้งสถิตของวิญญาณวีรบุรุษในอดีต³⁸ บริเวณที่ตั้งหอเสื่อเมืองนี้ส่วนใหญ่อยู่ท้ายหมู่บ้านได้ร่มเงาต้นไม้

³⁷ สัน นิมมานเหมินทร์, หนังสือวาระครบ 6 รอบ ศาสตราจารย์ สัน นิมมานเหมินทร์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุใจ, 2530), หน้า 22-23.

³⁸ วิวัฒน์ เตมียพันธ์, “คุณค่าของการศึกษาเรื่องบ้านพักอาศัย (ลานนา).” เอกสารในการสัมมนา ล้านนาอดีตศึกษา: ศิลปกรรม เล่มที่ 0106, หน้า 16.

เกิดจากการสังเกตการณ์ของมนุษย์แต่ละสังคมนั้น มนุษย์ในแต่ละสังคมมักจะตีความพื้นฐานของ ความเชื่อนั้น⁴⁰

สังคมล้านนาไทยในอดีตได้พัฒนาระบบความเชื่อและโลกทัศน์มาจากความ เชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชนชาวล้านนาเอง และคติคำสอนของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็นส่วนใหญ่ ความ เชื่อเหล่านี้ทำให้ชาวล้านนามีโลกทัศน์ต่อการดำรงชีวิตโดยเฉพาะเกี่ยวกับการปลูกสร้างที่พักอาศัย อย่างมากมาย ความเชื่อที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือเชื่อเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ” (ผีปู่ผีย่า) ว่ามีส่วนบันดาล ความสวัสดิและความวิบัติแก่ลูกหลานที่ยังดำรงชีวิตอยู่ โดยจะบันดาลความวิบัติให้แก่เครือญาติ ถ้า หากเครือญาติไม่ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีหรือ “ฮีดฮอย” ที่บรรพบุรุษได้บอกกล่าวและ ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยวางกติกาในเรื่องของการ “ผัดผี” เอาไว้ หลักการนับถือผีบรรพบุรุษ และกติกากการผัดผีนี้มีบทบาทสำคัญต่อการแบ่งเนื้อที่ภายในเรือนพักอาศัยอย่างชัดเจน ผีบรรพบุรุษนี้ จะสิงสถิตอยู่ตามบ้านเรือนบางครั้งก็เรียกว่า “ผีเรือน” คอยคุ้มครองและลงโทษลูกหลาน มีอิทธิฤทธิ์แผ่ กว้างออกไปถึงอาณาเขตของหมู่บ้านและตัวเมือง ชาวล้านนาเรียกว่า “ผีเสื้อบ้านผีเสื้อเมือง”⁴¹ ผีเสื้อ บ้านผีเสื้อเมืองนี้มักจะเป็นวิรบุรุษที่สำคัญของชุมชนล้านนาแต่อดีต และมีเรื่องเล่าขานกันสืบมาในเชิง ปริมาณคดี

ที่สิงสถิตของผีปู่ย่านั้นจะสถิตอยู่ที่ศาล หรือ “หอผี” ตั้งอยู่ด้านหัวนอน หรือ มุมบ้านด้านหัวนอน ในศาลหรือหอผีมีส่วนวางเครื่องบูชา คือพาน ดอกไม้ธูปเทียน เขียนหมาก คนโท น้ำเอาไว้อ⁴² ผีปู่ย่ายังแยกออกเป็น “ผีเรือน” อีกคือ เมื่อมีคนในตระกูลแยกออกไปตั้งเรือนเป็นครอบครัว ใหม่ก็จะแยกหรือแบ่งผีเอาไปด้วย ด้วยการแบ่งเอาดอกไม้ธูปบูชาผีปู่ย่าจากหอผีไปไว้ที่บ้านเรือนของตน และไปสร้างหิ้งไว้ด้านหัวนอน ไม่จำเป็นต้องสร้างศาล บ้านที่มีศาลาหรือ “หอผี” นั้นเป็นบ้าน “เก็บผี” คือบ้านของหญิงในตระกูลเดียวกันที่อาวุโสที่สุด หิ้งผีบรรพบุรุษนั้นจะอยู่ในห้องนอนใหญ่ที่สมาชิกใน ครอบครัวนอนอยู่รวมกันโดยทำหิ้งติดกับฝาเรือนติดกับเสาเอกหรือเสามงคฺลของบ้าน⁴³ ฉะนั้นบริเวณ บริเวณภายในห้องนอนนี้ในโลกทัศน์ล้านนาถือว่าเป็นส่วนสิงสถิตของผีปู่ย่าอีกด้วย และถือเอาเป็น บริเวณเฉพาะของกลุ่มเครือญาติเดียวกัน เป็นบริเวณหวงห้ามสำหรับบุคคลภายนอกตระกูลหรือผู้ที่ ไม่ใช่ผีเดียวกัน การแบ่งบริเวณเขตหวงห้ามนั้น แบ่งโดยธรณีประตุหรือ “ข่มประตุ” ในภาษาล้านนา ฉะนั้นการล่วงล้ำบริเวณ “ข่มประตุ” เข้าไปของบุคคลที่ไม่ใช่ผีเดียวกัน ถือว่าเป็นการละเมิดกติกาของ สังคม เป็นการ “ผัดผี” จะทำให้ผีบรรพบุรุษโกรธ ผู้ล่วงล้ำเข้าไปจะต้องทำพิธี “เสียผี” คือจะต้องขอขมา

⁴⁰ Peter B. Hammond. *Culture and Social Anthropology* (London: Collier-Macmillan Ltd., 1964), p.283.

⁴¹ สิทธิ บุตรอินทร์, *โลกทัศน์ชาวล้านนา* (เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2523), หน้า 67-70.

⁴² สงวน โชติสุขรัตน์, *ประเพณีภาคเหนือ* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2512), หน้า 85.

⁴³ ไกรศรี นิรมานเหมินทร์, “วัฒนธรรมพื้นบ้านล้านนาไทย,” *เอกสารทางวิชาการ เรื่องเรือนล้านนาไทย* เสนอที่นิทรรศการ วัฒนธรรมวิทยาลัยครูอุตรดิตถ์, ระหว่างวันที่ 1-5 ธันวาคม 2520, หน้า 3.

ผีบรรพบุรุษด้วยเครื่องสังเวทและเงินค่าปรับโทษ⁴⁴ ผู้ที่แยกผีเรือนไปอยู่ในบ้านอื่นจากเก้าผีมักจะเป็นฝ่ายหญิงเพราะการสืบทอดผีปูย่านั้นสืบทอดทางฝ่ายหญิง⁴⁵

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อกับหมู่บ้านชาวไตลื้อในสิบสองพันนา⁴⁶

จุเหลียงเหวิน เน้นแนวความคิดงานวิจัยว่า อิทธิพลความเชื่อดั้งเดิม และศาสนาพุทธเป็นตัวกำหนดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านไตลื้อในสิบสองพันนา เห็นได้ชัดจากการวางผังหมู่บ้านที่จะต้องมียอดค้ำประกอบ หรือโครงสร้างทางกายภาพตามคติความเชื่อ เช่น เสาใจบ้าน ประตูหมู่บ้าน วัด รูปทรงของบ้านเรือน ยุ้งฉาง ตลอดจนบ่อน้ำประจำหมู่บ้าน เป็นต้น อย่างไรก็ตามผังหมู่บ้านไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัวเหมือนกันทุกหมู่บ้าน เพราะถูกกำหนด หรือจำกัดด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ ดังนั้นคติความเชื่อ และสภาพทางภูมิศาสตร์จึงสามารถใช้เป็นเกณฑ์แยกประเภท หรือชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการของหมู่บ้านได้

2.4.2 พัฒนาการการศึกษาในสาขาเมือง และชุมชนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์⁴⁷

จากเอกสารการบุกเบิกของการศึกษา ไทยวน คนเมือง ของสงวน โชติสุขรัตน์⁴⁸ จนถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลาประมาณ 3 ทศวรรษ พบว่าพัฒนาการของการศึกษาเกี่ยวกับเมือง และชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนนี้ เป็นช่วงทศวรรษแรกเป็นระยะเวลาที่ขาดช่วงการศึกษา โดยวิวัฒน์ เตมียพันธ์ได้เริ่มทำการศึกษาลงลึกใน “ประเพณีการปลูกเรือน” ซึ่งมีพัฒนาการในการศึกษาทั้งในการวิเคราะห์ และเสนอกรอบของความคิดในแนวทางการอนุรักษ์ทั้งกายภาพ ระบบนิเวศ โลกทัศน์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น และหลังจากนั้นการศึกษาจะมีพัฒนาการต่อเนื่องกันมาเป็นระยะตลอดมา พัฒนาการการศึกษาในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาพบว่า การศึกษาหลายรายการเริ่มมีการเสนอแนวคิดที่กระจำจ ตั้งคำถามเพื่อให้คิดกว้างขวาง และต่อเนื่อง รวมทั้งต้องมีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายประเภท นับเป็นการพัฒนาการของการศึกษาที่พยายามตีกรอบให้แนวคิดเชิงประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์สามารถผสมผสานกับแนวคิดทางการพัฒนาให้อยู่ในรูปที่สมดุลกัน

⁴⁴ สงวน โชติสุขรัตน์, ประเพณีภาคเหนือ, หน้า 89-90.

⁴⁵ นฤจร อิทธิจิระจรัส, “ความเชื่อในผีนางเทวดา เวทมนต์ของชาวไทยภาคเหนือ,” พระพุทธศาสนาในล้านนาไทย การประชุมใหญ่สมัยที่ 13 องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แห่งโลก จังหวัดเชียงใหม่, ระหว่างวันที่ 24-29 พฤศจิกายน 2523, หน้า 157.

⁴⁶ จุเหลียงเหวิน, ชนชาติไต : สถาปัตยกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไตในสิบสองพันนา, แปลโดย งามพรรณ เวชชาชีวะ (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, 2534), หน้า 9-33.

⁴⁷ อรุณี ปาณินท์, วีระ อินทันทัง, ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล และมานพ อิศรเดช, โครงการประเมินสถานภาพการศึกษา สาขาสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และหัตถกรรม (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545), หน้า 34.

⁴⁸ สงวน โชติสุขรัตน์, “ความเป็นอยู่ของคนเมือง.” ใน ไทยวน-คนเมือง (ธนบุรี : บางสะแกการพิมพ์, 2512)

2.4.3 การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างความหลากหลายเชิงทัศนียภาพ และความหลากหลายเชิงนิเวศภูมิทัศน์ในการวางแผน และการออกแบบภูมิทัศน์ในพื้นที่ธรรมชาติ⁴⁹

คณีย์ ทายตะคุ ได้กล่าวถึงความสอดคล้องหรือความขัดแย้งระหว่างการตีความของคำว่า “คุณภาพชีวิต” ในบริบทของวัฒนธรรม และระบบคุณค่าของมนุษย์กับบริบทของระบบนิเวศภูมิทัศน์ได้ถูกนำมาเปรียบเทียบในเรื่องการประเมินคุณภาพ และคุณค่าของภูมิทัศน์ในกระบวนการวางแผนและออกแบบภูมิทัศน์ในพื้นที่ธรรมชาติ ซึ่งมีประเด็นหลักที่สำคัญสองประเด็นในหลายประเด็นที่นำมาใช้ในการสร้างเกณฑ์การวางแผนและการออกแบบ ได้แก่ ความหลากหลายในเชิงทัศนียภาพ และความหลากหลายเชิงนิเวศภูมิทัศน์ ทัศนียภาพเป็นสื่อในการรับรู้ และการเข้าใจถึงคุณค่าของภูมิทัศน์ในเชิงความงาม ซึ่งกระบวนการนี้อยู่ในบริบทของวัฒนธรรม และระบบคุณค่าของมนุษย์ ส่วนความหลากหลายเชิงนิเวศภูมิทัศน์คือ โครงสร้างพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต และภูมิทัศน์ที่ทำให้สิ่งทั้งหลายคงอยู่ และมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีวิวัฒนาการตามครรลองของธรรมชาติ ซึ่งกระบวนการนี้อยู่ในบริบทของระบบนิเวศภูมิทัศน์

นอกจากนี้ คณีย์ ทายตะคุ ยังได้กล่าวเพิ่มเติมเอาไว้ว่า ทัศนียภาพและระบบนิเวศภูมิทัศน์ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการวางแผน และออกแบบภูมิทัศน์ ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทั้งที่สามารถมองเห็น หรือบ่งชี้ได้ง่ายและชัดเจน และส่วนที่มองเห็นได้ยาก หรือมีความสลับซับซ้อนมากซึ่งทำให้ยากแก่การบ่งชี้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อภูมิทัศน์เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในภูมิทัศน์ ไม่ว่าจะเป็นการบูรณะ ปรับปรุง หรือพัฒนาให้ดีขึ้น หรือในทางตรงกันข้ามที่กิจกรรมใดที่มีส่วนทำให้ภูมิทัศน์เสื่อมโทรม หรือเสียหาย ไม่ว่าจะในแง่ของทัศนียภาพหรือระบบนิเวศภูมิทัศน์

2.4.4 การสงวนรักษาเรือนไม้โบราณ เรือนชนบท และภูมิทัศน์แวดล้อม

มล.สุรสวัสดิ์ สุรสวัสดิ์⁵⁰ ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบการอนุรักษ์เรือนชนบทของแม่แจ่ม (บ้านพร้าวห่ม) และเรือนแบบคัชโตะของหมู่บ้านโศคิมะฉิ เขตชิระกะวะมูระ ประเทศญี่ปุ่น โดยเรือนในชนบทในแม่แจ่มได้สูญหายไปอย่างรวดเร็ว เพราะขาดการสืบทอด อีกทั้งคนรุ่นหลังยังมีค่านิยม ความต้องการอยากที่จะอยู่บ้านสมัยใหม่ ในขณะที่ในชนบทของญี่ปุ่นยังคงมีการอนุรักษ์อย่างดีโดยคนในชุมชน ซึ่งต้องร่วมแรงกันเพื่อปลูกสร้าง หรือซ่อมแซม โดยมีการกำหนดมาตรการด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

⁴⁹ คณีย์ ทายตะคุ, “การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างความหลากหลายเชิงทัศนียภาพ และความหลากหลายเชิงนิเวศภูมิทัศน์ในการวางแผน และการออกแบบภูมิทัศน์ในพื้นที่ธรรมชาติ,” *วารสารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์* 3 (กรกฎาคม 2545): 116.

⁵⁰ สุรสวัสดิ์ สุรสวัสดิ์, “การสงวนรักษาเรือนไม้โบราณ เรือนชนบท และภูมิทัศน์แวดล้อม,” ใน *สตรีกับการจัดการด้านชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น*, ดวงจันทร์ อภาวโรจน์ (เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาปัญหาเมืองเชียงใหม่, 2544) หน้า 45-75.

พื้นที่สงวนรักษากลุ่มอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน
โศคิมะจิ เขตชิระกะวะมูระ ซึ่งในพื้นที่เขตชิระกะวะมูระในจังหวัดคิฟุนี้มีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์
และทางวัฒนธรรมที่ไม่แตกต่างไปจากแม่แจ่มเลย ถึงแม้ว่าจะมีขนาดเล็กกว่า และมีภูมิอากาศที่หนาว
เย็นกว่าก็ตาม โดยปกคลุมไปด้วยป่าไม้ถึง 96% มีแม่น้ำสำคัญซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางของพื้นที่ ดังเช่น
ชุมชนชาวไตยวนบ้านยางหลวงก็มีลำห้วยแม่แรกไหลผ่านหมู่บ้านแล้วไปบรรจบกับแม่น้ำแม่แจ่มทาง
ทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านโศคิมะจิก็นับว่าเหมือนกัน มีแม่น้ำไหลผ่าน และมีบ้านเรือนตั้ง
กระจัดกระจายไปตามที่ราบขนาดเล็กขนานไปตามลำน้ำเหล่านี้ และการเข้าถึงหมู่บ้านนี้ก็เข้าถึงได้
ลำบากทำนองเดียวกับแม่แจ่มเช่นกัน

อย่างไรก็ตามหมู่บ้านโศคิมะจิ ก็มีหลักฐานที่สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีการตั้ง
หลักแหล่งของชุมชนในบริเวณนี้มาตั้งแต่ยุคโซมง (ประมาณ 7,000 ปี มาแล้ว) แต่เมื่อในยุคปลาย
สมัยของเฮ็ง ในปี พ.ศ. 2235 (ปลายสมัยอยุธยา) หมู่บ้านโศคิมะจิ และบริเวณโดยรอบตกอยู่ภายใน
การปกครองของระบบโชกุน ซึ่งเป็นไปในเรื่องของผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับคิลปิน และกระดาษพื้นบ้าน
ดังนั้นจึงต้องการพื้นที่มากขึ้นสำหรับอุตสาหกรรมดังกล่าว โดยมีการนำเอาวัตถุดิบจากภายนอกเข้ามา
เพื่อการผลิตที่เป็นจำนวนมาก จึงมีผลต่อขนาดของเรือนที่พัฒนารูปแบบมาเป็นเรือนพื้นดินที่เรียกว่า
“แบบคัชโชะ” คือ เป็นเรือนที่มีขนาดใหญ่ และมีสวนใช้สอยเพิ่มขึ้นในชั้นใต้หลังคา

ถัดมาในยุคเอโดะประมาณปี พ.ศ. 2396 (สมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุง
รัตนโกสินทร์) จนปลายยุคเมจิหมู่บ้านโศคิมะจิกลายเป็นหมู่บ้านที่สำคัญของเมืองไปเนื่องจากการ
เพิ่มขึ้นของผลิตทางการเกษตร และหลังจากยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หมู่บ้านแห่งนี้ได้ประสบ
ปัญหาจำนวนประชากร และจำนวนบ้านเรือนได้เพิ่มมากขึ้นอย่างทันทีทันใด จากปลายยุคเมจิ มี
จำนวนเรือนที่พักอาศัย 99 หลังคาเรือน กลายเป็น 332 หลังคาเรือน สืบเนื่องมาจากโครงการสร้าง
เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำจำนวน 3 แห่งในพื้นที่นี้ ในยุคแห่งการเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ในทางตรงกัน
ข้ามภายหลังสิ้นสุดโครงการก่อสร้างเขื่อนดังกล่าว ได้เกิดปัญหาใหม่ คือ จำนวนประชากรได้ลดลงอัน
เนื่องมาจากการโยกย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าไปสู่เขตเมือง ซึ่งเป็นปัญหาเดียวกับแม่แจ่มในขณะนี้
เนื่องจากในสภาพการณ์เช่นนี้ทางหมู่บ้านโศคิมะจิจึงได้มีประกาศเกี่ยวกับการสงวนรักษาเรือน
แบบคัชโชะออกมาแล้ว ซึ่งจำเป็นต้องกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดผลในทางอนุรักษ์อย่างเป็น
รูปธรรม

โดยมีนโยบายการสงวนรักษาขั้นพื้นฐาน และการขยายขอบเขตพื้นที่สงวน
รักษา ซึ่งผสมผสานกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่มีประวัติร่วมกันมา ในที่นี้ได้แก่สิ่งแวดล้อมที่มีชีวิต
เช่น อุตสาหกรรมป่าไม้ และการเกษตรกรรม และกลุ่มอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ อัน
ประกอบด้วยเรือนแบบคัชโชะเป็นสำคัญ และทำการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไปสู่อนุชน
รุ่นหลัง โดยรวมถึงอาคารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และภูมิประเทศแวดล้อม เช่น ทุ่งนาที่มี

ระบบท่อน้ำ พื้นที่เพาะปลูกที่ไม่ต้องการน้ำมาก ถนนในหมู่บ้าน และป่าภูเขาในพื้นที่ สิ่งเหล่านี้สมควร จะต้องได้รับการสงวนรักษาไว้ด้วยจุดประสงค์ที่จะช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของผู้ อยู่อาศัยในหมู่บ้านให้ดียิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นประเพณีบางอย่าง การเฉลิมฉลองแบบดั้งเดิม เช่น ระบบ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของชุมชน ตลอดจนสมบัติทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น เครื่องมือในการทำ เกษตรกรรมต่างๆ และสภาพแวดล้อมโดยรวม ไม่ว่าจะป็นป่าไม้หรือพื้นที่เพาะปลูกซึ่งอยู่รายรอบ พื้นที่สงวนรักษาสมควรจะได้รับการสงวนรักษาไว้ด้วยเหตุผลดังกล่าวทั้งสิ้น ซึ่งต้องระวังมิให้เข้าใจผิด ว่าเป้าหมายเป็นไปเพื่อการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว

หมู่บ้านโอคิเมะจิ ในเขตชิระกะวะ ประเทศญี่ปุ่น

1-1. The Gassho-style house in Shirakawa-go. A hira-iri type house (entrance on long side).

1-2. The Gassho-style house in Gokayama. A tsuna-iri type house (entrance on gable side) with a projection on the gable end, giving the appearance of a hipped-gable roof.

ที่มา : สุรสวัสดิ์ สุสวัสดิ์, "การสงวนรักษาเรือนไม้โบราณ เรือนชนบท และภูมิทัศน์แวดล้อม," ใน สตรีกับการจัดการด้านชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น. หน้า 73.

รูปที่ 2.2 หมู่บ้านโอคิเมะจิ และตัวเรือนอย่างเรือนค้ำโตะทั้งสองแบบในแถบชิระกะวะ

อย่างไรก็ตามในการอนุรักษ์ทั้งหมดนี้ก็ต้องมาจากตัวผู้อาศัยในเขตสงวนรักษานั้นเอง ชุมชนหมู่บ้านต่างๆ ในแม่แจ่มซึ่งมีการจัดองค์กรท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ อยู่แล้ว น่าจะร่วมกันนำโครงการสงวนรักษาเรือนชนบท และสภาพแวดล้อมนี้ไปปรับใช้ได้อย่าง

2.4.5 เมืองยังยืนในเอเชีย แนวคิดและประสบการณ์จากเมืองนาราและบาหลิ

เป็นรายงานการวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาตะวันออกในการบริหารจัดการเมือง โดยใช้เมืองในเอเชีย 2 เมือง คือ เมืองนารา (Nara) ในประเทศญี่ปุ่น และบาหลิ (Bali) ในอินโดนีเซียเป็นกรณีศึกษา เพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษาถึงความยั่งยืนของเมืองในเอเชีย ซึ่งมีสมมติฐานว่าแตกต่างจากประสบการณ์ของตะวันตก โดยจะพิจารณาดังแต่ประวัติความเป็นมาของเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม กายภาพ ความเชื่อดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนศาสนา รวมทั้งนโยบายระดับชาติ และปัจจัยจากภายนอก

การศึกษาของดวงจันทร์ อภาววัชรุตม์ เจริญเมือง⁵¹ ซึ่งให้ เห็นว่ามีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีความสำคัญต่อความยั่งยืนของเมืองนารา ได้แก่ ปัจจัยที่หนึ่ง นโยบายระดับชาติซึ่งกำหนดให้นาราเป็นหนึ่งในสามของเมืองประวัติศาสตร์ของชาติ และแผนพัฒนาภาคกำหนดให้ภาคกึ่งที่ครอบคลุมจังหวัดทั้งหมด 8 แห่งรวมทั้งเกียวโต นารา และโอซากา ให้มีการพัฒนาที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ นาราซึ่งเป็นเมืองประวัติศาสตร์เก่าแก่จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน และอาจถูกทำลายโดยการพัฒนาแผนใหม่ หากรัฐไม่ได้ประกาศนโยบายระดับชาติเหล่านี้ ปัจจัยที่สอง คือ วิสัยทัศน์ระดับเมืองที่ต้องการเก็บรักษานาราในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ เทศบาลเมืองนาราได้รับความบันดาลใจจากนโยบายระดับชาติจึงประกาศเทศบัญญัติหลายเทศบัญญัติและกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ประวัติศาสตร์ เพื่อช่วยให้เกิดการอนุรักษ์เมืองเก่าของนารา ปัจจัยที่สาม ความเชื่อดั้งเดิมและศาสนา ได้แก่ ชินโตและพุทธศาสนา มีอิทธิพลเป็นอย่างสูงต่อคนนารา การเคารพธรรมชาติ การรักความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นผลมาจากคำสอนของชินโต ซึ่งยังผลให้คนนาราดูแลบ้านช่องและเมืองให้สะอาดเรียบร้อย และอยู่อย่างอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ โดยเก็บรักษาต้นไม้ใหญ่และพื้นที่สีเขียวไว้เป็นอย่างดี เช่นและพุทธศานามหายานทำให้คนนาราเห็นคุณค่าของความเรียบง่าย ปัจจัยที่สี่ ความภาคภูมิใจในรากเหง้าและภูมิใจที่ได้อาศัยอยู่ในเมืองหลวงแห่งแรกของญี่ปุ่น ทำให้คนนาราสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี และมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นอาคารบ้านเรือนและอาคารทางศาสนา ปัจจัยที่ห้า กระบวนการสร้างสรรค์เมือง (Machizukuri) ทำให้มีการก่อตั้งศูนย์สร้างสรรค์เมืองนารา หรือศูนย์นารามาจิซึคิรี (Naramachizukuri Center, Inc.) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเก็บรักษาพื้นที่เก่าของเมือง ซึ่งรวมถึงการอนุรักษ์ภูมิทัศน์เมือง บรรยากาศเมืองประวัติศาสตร์ และบ้านไม้แบบดั้งเดิม ปัจจัยที่หก โชโนไก (Chonaigai) หรือสมาคมชุมชน ซึ่งทุกคนที่อาศัยอยู่จะต้องเป็นสมาชิกและเสียค่าสมาชิก สมาคมนี้อาศัยสร้างความตระหนักและสำนึกต่อชุมชนรวมทั้งจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดูแลชุมชนของตน ปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดมีส่วนสำคัญที่ทำให้นาราเป็นเมืองยังยืน

⁵¹ ดวงจันทร์ อภาววัชรุตม์ เจริญเมือง, เมืองยังยืนในเอเชีย แนวคิดและประสบการณ์จากเมืองนาราและบาหลิ (เชียงใหม่: หจก.เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, 2547), หน้า 12-16.

ที่มา: ZENKOKU DENTOUTEKI KENZOBUTSUGUN HOZON CHIKUGYOGIKAI. DENTOUTEKIKENZOBUTSUGUN HOZONCHIKU REKISHI NO MACHINAMI. 2002.

รูปที่ 2.3 ตัวอย่างเมืองที่ได้รับการอนุรักษ์ในประเทศญี่ปุ่น

ในกรณีของบาหลี ปัจจัยภายนอกระดับนานาชาติมีความสำคัญพอๆ กับ ปัจจัยภายในดังนี้ *ปัจจัยที่หนึ่ง* นโยบายของรัฐบาลดัตช์ที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการ "ทำบาหลีให้เป็น บาหลี" (The Balinization of Bali) เพื่อทดแทนการรุกรานอย่างโหดเหี้ยมตอนที่ดัตช์เข้ายึดครองบาหลี ซึ่งตอนนั้นนำไปสู่การฆาตกรรมหมู่ที่สยดสยองเรียกว่า "ปูปุตัน" (Puputan) เมื่อชนชั้นสูงของบาหลี ในหลายเมืองพร้อมใจกันสังหารตัวเองโดยไม่ยอมตกอยู่ใต้อำนาจของดัตช์ กระบวนการเคลื่อนไหว ให้บาหลีเป็นบาหลี มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีการเก็บรักษาวิถีชีวิตแบบบาหลี และสร้างความเข้มแข็ง ให้แก่ท้องถิ่นในการที่ธำรงอัตลักษณ์ของตน โดยมีโครงการต่างๆ มากมาย *ปัจจัยที่สอง* คำแนะนำ จากธนาคารโลกที่ให้มีการวางแผนแม่บทเพื่อการท่องเที่ยว ได้ทำให้เกิดการกำหนดแหล่งท่องเที่ยว และการอนุรักษ์เกาะอย่างเข้มข้น และให้บางจุดได้รับการพัฒนาแบบสมัยใหม่และเก็บรักษาจุดอื่นๆ *ปัจจัยที่สาม* นโยบายของรัฐบาลอินโดนีเซียที่รณรงค์ให้ทำการท่องเที่ยวให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและ ทำสังคมให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว ทำให้ชาวบาหลียอมรับการท่องเที่ยวในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม *ประการที่สี่* ฮินดูแบบบาหลีเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญที่สุดสำหรับกรณีบาหลี ความสัมพันธ์ ที่ดีระหว่างคนกับพระเจ้า คนกับคน และคนกับสภาวะแวดล้อมเป็นคำสอนของศาสนาทำให้ชาว บาหลีดำรงอยู่อย่างอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ และไม่ใช้ทรัพยากรฟุ่มเฟือย *ปัจจัยที่ห้า* กลุ่มองค์กรชุมชน ที่เข้มแข็งซึ่งรวมตัวกันแสดงรายการต่างๆ ซึ่งเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าชม ทำให้เกิด การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปถึงมือชาวบ้านอย่างแท้จริง ชุมชนที่เข้มแข็งทำให้การใช้ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างยุติธรรม

อย่างไรก็ดี การลอบวางระเบิดที่เมืองคูตาในปี ค.ศ. 2002 เป็นเหตุให้ นักท่องเที่ยวต่างประเทศเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ติดตามด้วยการแพร่ระบาดของโรคซาร์ส ทำให้ จำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่มาบาหลีลดลงถึง 75% ทำให้นักวิชาการและชาวบาหลีจำนวนหนึ่งตั้ง

คำถามว่า เกาะแห่งนี้คือสิ่งที่พาท่องเที่ยวเป็นหลักอย่างที่เป็นมา หรือคือสิ่งที่ตัวเองมากขึ้นบนฐานของเกษตรกรรม นอกจากนี้ พลเมืองที่เข้มแข็งของบาห์ลีได้แสดงความห่วงใยว่า ในอนาคตอันใกล้บาห์ลีจะเผชิญกับปัญหาวิกฤตน้ำอย่างรุนแรง เนื่องจากมีการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือยตามวิถีตะวันตกในรีสอร์ทต่างๆ ที่กระจายอยู่โดยรอบเกาะ หนึ่ง ปัญหาการทำลายระบบนิเวศของป่าชายเลนที่เกิดจากการตัดถนนผ่ากลาง จะทำให้เกิดปัญหาลูกโซ่คือ การพังทลายของชายหาด และการไหลซึมของน้ำทะเลมาสู่น้ำจืด ซึ่งจะทำให้วิกฤตน้ำรุนแรงยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ในแง่สังคม การครอบงำโดยวัฒนธรรมจากภายนอกและการอพยพย้ายของคนต่างเชื้อชาติและศาสนา จะสร้างปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงในอนาคต ในสายตาของคนบาห์ลี

กรณีของนาราซึ่งเป็นเมืองในประเทศที่พัฒนาแล้ว มีข้อดีในแง่ที่ไม่มีปัญหาในเชิงเศรษฐกิจ เพราะเมืองมีฐานเศรษฐกิจหลักทั้งด้านอุตสาหกรรมและด้านการท่องเที่ยว แต่กรณีของบาห์ลีซึ่งพาท่องเที่ยวเกือบทั้งหมดเกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอยทันทีที่เกิดปัจจัยภายนอก ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมมากระทบ

กรณีตัวอย่างทั้งสองแสดงให้เห็นถึงบทบาทของนโยบายระดับชาติ นโยบายระดับเมือง และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นและพลเมือง นโยบายของรัฐบาลมีความสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดแนวคิดในการเก็บรักษาเมืองในบางแง่มุม แต่ก็อาจนำไปสู่ภาวะวิกฤตหลายอย่างในสายตาของคนท้องถิ่น วิสัยทัศน์ของการบริหารจัดการเมืองและเทศบัญญัติล้วนมีความสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวของพลเมืองในการอนุรักษ์

โดยดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง กล่าวโดยสรุปว่า หากปราศจากความเข้มแข็งของพลเมืองที่เข้มแข็ง ไม่ว่านาราหรือบาห์ลีก็ไม่ใช่ที่รู้จักในฐานะตัวอย่างของเมืองยั่งยืนในเอเชีย อย่างไรก็ตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่เชื่อมกรากนั้น จะเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการที่จะทำให้ความยั่งยืนของเมืองในเอเชียและในโลกมีความอ่อนแอ หากเมืองนั้นๆ ไม่รู้จักตัวตนที่แท้จริงและจุดแข็งของตน ก็อาจจะถูกกลืนโดยปัจจัยภายนอก และในที่สุดก็อาจกลายเป็นเช่นเมืองอื่นๆ ที่ดำรงอยู่อย่างไม่ยั่งยืนก็ได้

2.4.6 วิชานิพนธ์หัวข้อ ความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ในชุมชนของชาวไต่บ้านเมืองปอน จ.แม่ฮ่องสอน⁵²

เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่ในชุมชนของชาวไต่บ้านเมืองปอน จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดระเบียบพื้นที่ที่

⁵² คณิสยา รอดเรืองศรี, "ความสัมพันธ์ระหว่างการทำกิจกรรมทางสังคม และการใช้พื้นที่ในชุมชนของชาวไต่บ้านเมืองปอน จ.แม่ฮ่องสอน," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544).

สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพของชุมชน โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการศึกษา ลักษณะของชุมชนในด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน และ วิวัฒนาการชุมชน เพื่อหาอิทธิพลที่มีผลต่อการตัดสินใจที่จะแสดงพฤติกรรมหรือการทำกิจกรรมทาง สังคมของคนไตในชุมชน และส่วนที่สอง เป็นการศึกษารูปแบบการทำกิจกรรมทางสังคมและการใช้ พื้นที่ของคนไตในชุมชน ว่ามีลักษณะและทิศทางการเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบใด

จากการศึกษา คณิชา รอดเรืองศรี พบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนมี วิวัฒนาการ ในด้านต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการตั้งถิ่น ฐาน และองค์ประกอบโครงสร้างทางกายภาพ ตลอดจนมีผลไปถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำ กิจกรรมทางสังคม และการใช้พื้นที่ของคนไตในชุมชน ได้แก่ ปัจจัยด้านการคมนาคมขนส่งและการ สื่อสาร ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยด้านวัฒนธรรม และปัจจัยด้านประชากร นอกจากนี้ อายุ เพศ สถานภาพ การศึกษา และอาชีพของคนในชุมชนเองก็มีผลต่อรูปแบบการทำกิจกรรมทาง สังคมและการใช้พื้นที่เช่นกัน กิจกรรมทางสังคมที่ทำในชุมชนแบ่งได้ 2 ประเภทหลัก คือ กิจกรรมที่ เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ และกิจกรรมทั่วไป โดยกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อมีแนวโน้ม ลดลงอย่างเห็นได้ชัดในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ในขณะที่การทำกิจกรรมทั่วไปเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงชีวิตและ ธรรมเนียมของแต่ละคน

ทั้งนี้ คณิชา รอดเรืองศรี ได้เสนอแนวทางในการจัดระเบียบพื้นที่ไว้ 2 ทาง คือ ทางด้านกายภาพ โดยการเน้นการควบคุมการขยายตัว และการใช้พื้นที่ให้สอดคล้องกับลักษณะ ทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมชุมชน และทางด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยเน้นในเรื่องของการ ส่งเสริมจิตสำนึกในวัฒนธรรมท้องถิ่นของคนในชุมชน เพื่อให้เห็นคุณค่าอันจะนำไปสู่การอนุรักษ์และ ปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชนปัจจุบัน

2.4.7 วิชานิพนธ์หัวข้อ การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย⁵³

ยุทธนา พยุงค์ ได้ทำการศึกษาความสำคัญทางประวัติศาสตร์และ พัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ นโยบายและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการวิเคราะห์ปัญหา แนวโน้ม และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นพบว่า

เมืองเชียงใหม่นอกจากเป็นเมืองโบราณที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานมา 674 ปี แล้วนั้นยังนับได้ว่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาติอีกด้วย ซึ่งใน

⁵³ยุทธนา พยุงค์. "การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองประวัติศาสตร์เชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย." (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546).

ปัจจุบันยังคงหลงเหลือร่องรอยของแหล่งอารยธรรม และองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ ของเมืองโบราณ อยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ กำแพงเมือง ป้อมประตูเมือง คูเมือง และโบราณสถานที่สำคัญต่างๆ กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งภายในและภายนอกเมืองถึง 139 แห่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพ ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต และความเจริญรุ่งเรืองของเมืองเชียงแสนในยุคสมัยต่างๆ ที่สืบเนื่องมาจนถึง ปัจจุบัน และด้วยปัญหาจากการพัฒนาเมืองในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมภายในเมือง มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การก่อสร้างอาคาร และสิ่งปลูกสร้าง ต่างๆ รุกล้ำพื้นที่สาธารณะและพื้นที่โบราณสถาน รวมทั้งเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายขึ้น ภายในเมืองเป็นจำนวนมาก มีทั้งกิจกรรมที่สนับสนุนและกิจกรรมที่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์และพัฒนา เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เป็นไปอย่างไร้ทิศทาง ขาดการคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสัณฐานของเมือง ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดความ ทรวดโทรม ทำลายเอกลักษณ์และคุณค่าของเมืองโบราณ

ดังนั้นในการที่จะอนุรักษ์และรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และ คุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสนให้คงอยู่ต่อไปนั้น ยุทธนา พยุยงค์ เห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่ จะต้องรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีจิตสำนึก มีความรัก และความหวงแหนในมรดกวัฒนธรรม ของตน ควบคู่ไปกับการกำหนดมาตรการในการควบคุมการพัฒนาทางกายภาพของเมืองอย่าง เหมาะสม ได้แก่ การควบคุมทางด้านผังเมือง ภูมิสถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรม โดยจะต้อง คำนึงถึงการรักษาความสมดุลระหว่างการคงสภาพทางประวัติศาสตร์ และบทบาทของเมืองเอาไว้ เพื่อ เป็นการกำหนดทิศทางในการพัฒนาและการลงทุนในเมืองให้เป็นไปอย่างถูกต้องเหมาะสม พร้อมทั้ง สามารถรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าความเป็นเมืองโบราณให้ยั่งยืนต่อไป

2.4.8 วิชยานิพนธ์หัวข้อ การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนเมือง ลำปาง⁵⁴

เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชนเมืองลำปาง เพื่อกำหนดคุณค่า และเอกลักษณ์ รวมถึงทำการศึกษาปัญหาและสาเหตุด้านต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณค่านั้น เพื่อวาง แนวทางในการอนุรักษ์ให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบัน

จากการศึกษา สุกัญญา เขี่ยมชัย พบว่าชุมชนเมืองลำปางมีพัฒนาการการ ตั้งถิ่นฐานของชุมชนมาร่วม 1,300 ปี บนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำวัง โดยมีแม่น้ำวังเป็นเส้นทางคมนาคมสาย หลัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2458 ทางรถไฟได้สร้างมาถึงเมืองลำปาง การขยายตัวของชุมชนเริ่มกระจายตัว อยู่บริเวณเส้นทางสัญจรทางบก ทั้งทางรถไฟ และทางรถยนต์ ซึ่งในช่วงเวลาของการพัฒนา ชุมชน

⁵⁴สุกัญญา เขี่ยมชัย, "การศึกษาเพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์ชุมชนเมืองลำปาง," (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการ วางผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538).

เมืองลำปางรับอิทธิพลของชุมชนใกล้เคียง เช่น ลำพูน เชียงใหม่ เข้ามาผสมผสานกับความนิยมของคนในท้องถิ่น ทั้งทางด้านผังเมือง สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติ จนพัฒนารูปแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีคุณค่า

จนกระทั่งในปัจจุบันสภาพทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ชุมชนมีการขยายตัวเพื่อรองรับความเจริญจากการพัฒนาในด้านต่างๆ ทำให้เกิดปัญหา และส่งผลกระทบต่อคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน ดังนั้น สุกัญญา เอี่ยมชัย จึงได้เสนอแผนในการอนุรักษ์เพื่อชุมชนเมืองลำปางจะสามารถเติบโตได้ตามกระบวนการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยที่ชุมชนยังธำรงรักษาไว้ได้ซึ่งคุณค่าและเอกลักษณ์ ด้วยการกำหนดพื้นที่ออกเป็น 2 โซน คือ พื้นที่ทำการอนุรักษ์ ได้แก่ บริเวณชุมชนเมืองเก่า ย่านศูนย์กลางเมืองในฝั่งตะวันออก และย่านสถานีรถไฟ ส่วนพื้นที่ถัดไป คือ พื้นที่รองรับการพัฒนาและการขยายตัวของชุมชน อันได้แก่ พื้นที่โดยรอบย่านสถานีรถไฟในปัจจุบัน ซึ่งยังมีการใช้ที่ดินไม่หนาแน่น และมีการผ่อนผันในพื้นที่รอบนอกออกไปโดยได้ถูกกำหนดไว้เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต

2.5 สรุปแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่นำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ชุมชนชาวไตยวนบ้านยางหลวงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการทบทวนแนวความคิดต่างๆ เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัยที่มีลักษณะเหมาะสมกับพื้นที่ศึกษาต่อไป

ในการศึกษาถึงแนวความคิดที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาไม่ว่าจะเป็นทางด้านนิยามต่างๆ หรือการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการอนุรักษ์ทั้งในระดับเมืองหรือในระดับชุมชนว่ามีการพิจารณาถึงเรื่องใดบ้าง ตลอดจนการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองหรือชุมชนในยุคปัจจุบันว่าควรต้องเป็นไปในทิศทางใดเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ โดยรวมแล้วพบว่าในการที่จะทำการอนุรักษ์และพัฒนานั้นจำเป็นต้องมีการเก็บและดูแลรักษาที่ไม่ใช่เพียงด้านใดด้านหนึ่งแต่เป็นปัจจัยโดยรวมที่เอื้อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองที่เป็นไปอย่างยั่งยืน โดยจากระยะเวลาของการก่อตั้งชุมชนในแต่ละพื้นที่ย่อมทิ้งร่องรอยต่างๆ ไว้เป็นหลักฐานทั้งทางด้านรูปธรรม และนามธรรม กล่าวคือ ชุมชนชาวไตยวนบ้านยางหลวงเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่บนที่ราบระหว่างหุบเขาในเมืองแม่แจ่มมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ดังนั้นต้องมีการถ่ายทอดและแสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของคนในชุมชนในด้านต่างๆ มากมาย ดังนั้นในการอนุรักษ์ชุมชนจึงไม่อาจเลือกอนุรักษ์เพียงสิ่งหนึ่งสิ่งเดียว แต่ต้องประกอบไปด้วยอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดยางหลวง หอเสื่อเมือง หอเสื่อบ้าน และในระดับที่เล็กลงไปกว่านั้นก็คือกลุ่มบ้านหรือชุมชนที่ประกอบไปด้วยเรือนพื้นดินที่แสดงออกถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชาวไตยวนได้อย่างชัดเจน ลักษณะการใช้พื้นที่โล่ง พื้นที่ว่างภายในบริเวณ

ชุมชน ตลอดจนรูปแบบวัฒนธรรม ประเพณี และการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ สอดคล้องและต่อเนื่องกันอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ในการทบทวนเรื่องของการกำหนดแนวทางใน การอนุรักษ์และพัฒนาที่เหมาะสมยังคงต้องพิจารณาไปถึงความสัมพันธ์ของภูมิทัศน์เมือง การควบคุม ความสูงของอาคาร การออกแบบภูมิทัศน์เมือง ตลอดจนการกำหนดแนวทางและนโยบายในการ ออกแบบลักษณะทางกายภาพของอาคารที่จะสร้างขึ้นใหม่ให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ชุมชน ซึ่ง ความสัมพันธ์ของภูมิทัศน์เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการจดจำในภาพของชุมชนนั้นๆ

นอกจากการศึกษาถึงแนวความคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาแล้วยังได้มีการศึกษาถึง แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับทางด้านคุณค่าและเอกลักษณ์ด้วยเช่นกัน เพราะช่วยเป็นการ ทำความเข้าใจที่ลึกซึ้งลงไปในระดับเมืองหรือชุมชนนั้นๆ มากยิ่งขึ้น โดยพบว่าคุณค่าของสิ่งที่ควร อนุรักษ์นั้นเกิดจากความมีเอกลักษณ์ทั้งในสิ่งที่ป็นรูปธรรม และนามธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นๆ ดังเช่น คุณค่าและเอกลักษณ์ทางด้านกายภาพภายในพื้นที่ชุมชนซึ่งได้แก่ รูปแบบและลักษณะเฉพาะ ของเรือนพื้นถิ่น และวิหารของชุมชนชาวไตยวนที่สร้างทุกสิ่งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อ และศรัทธาทั้งต่อ พระพุทธศาสนาและสิ่งแวดล้อมรอบตัวจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่แสดงออกถึงความ เป็นชาวไตยวนได้เป็นอย่างดี ตลอดจนรูปแบบทางการตั้งถิ่นฐานที่สามารถบ่งบอกถึงคุณค่าและ เอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้คุณค่าและเอกลักษณ์ทางด้านสังคมอัน เกิดจากวัฒนธรรมที่คงอยู่อย่างต่อเนื่องที่แสดงออกผ่านทางวัฒนธรรมการกินอยู่ การใช้ภาษา เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรคภายใต้ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ก่อให้เกิดเป็น วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่งดงามของชุมชน ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้หากมีปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งขาดหายไป ย่อมส่งผลให้เกิดการสูญเสียคุณค่าและเอกลักษณ์ที่งดงามของชุมชนไปได้อย่างแน่นอน นอกจากนี้ใน ส่วนของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับระบบกิจกรรม และระบบของที่ตั้งอันส่งผลให้เกิดเป็นคุณค่าและ เอกลักษณ์ภายในชุมชนโดยรวมพบว่า กิจกรรมที่ทำนั้นมีความละเอียดทั้งทางด้านกิจกรรม เวลา และ การใช้พื้นที่ ที่มีความสัมพันธ์กันภายใต้ค่านิยมและการดำเนินวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันส่งผลให้เกิด ระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้งขึ้นมา ดังเช่นภายในพื้นที่ชุมชน เนื่องจากชุมชนชาวไตยวนบ้านยางหลวง เป็นสังคมเกษตรกรรมดังนั้นระบบวิถีชีวิตจึงมีความเกี่ยวข้องกับดินฟ้าอากาศเกือบทั้งสิ้น ส่งผลให้เกิด เป็นรูปแบบประเพณีพิธีกรรมต่างๆ อยู่มากมาย เช่น การบูชาหอเสื่อเมือง ที่จะมีการบวงสรวงเลี้ยงผี เจ้านายกันอย่างใหญ่โตเป็นประจำทุกๆ 3 ปี นอกนั้นในแต่ละวันสำคัญทางพุทธศาสนาจะเป็นการนำ ดอกไม้ธูปเทียนไปกราบไหว้เพื่อแสดงความเคารพบูชาให้คอยปกป้องรักษาตนเองและครอบครัวให้อยู่ เย็นเป็นสุข ซึ่งจะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตการทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กันจะก่อให้เกิดโลก ทัศน์ที่มนุษย์สามารถตีคุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นๆ มาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออก ในรูปแบบของระบบกิจกรรม ในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่หรือระบบที่ตั้งที่มีความสัมพันธ์กันใน ที่สุด โดยมีปัจจัยสำคัญในเรื่องของค่านิยมสมัยใหม่ และการพัฒนาที่เป็นไปอย่างไม่หยุดนิ่งเข้ามามี

บทบาทสำคัญอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบระบบกิจกรรมที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าแนวความคิดและทฤษฎีเหล่านี้ทำให้เราสามารถที่จะเตรียมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นที่ต้องนำไปพิจารณาร่วมกัน

สำหรับในส่วนของการศึกษาถึงแนวความคิดทางด้านวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไตยวนนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งกับระบบทางสังคมของชาวไตยวนว่ามีลักษณะอย่างไร เพราะวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและจับต้องไม่ได้ ซึ่งในการศึกษาโดยรวมพบว่า ในการถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรมที่ดีนั้นควรมีการปรับตัววัฒนธรรมให้เข้าหากันอย่างกลมกลืน ซึ่งจะไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์เดิมไป เช่น ในยุคสมัยใหม่ที่แฟชั่นด้านการแต่งกายโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นซึ่งเป็นกลุ่มชนที่อยู่ในช่วงปรับเปลี่ยนระหว่างวิถีชีวิตแบบเดิมกับค่านิยมสมัยใหม่ที่จากเดิมคนในชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายมีการปลูกฝ้ายเพื่อเอาไว้ทอผ้าเพื่อเอาไว้ตัดเป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มตลอดจนการประดิษฐ์คิดค้นลวดลายและเส้นสีที่หลากหลายจนถึงทอเกิดเป็นชิ้นต้นจกที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาที่สืบเนื่องกันมาจนในยุคปัจจุบันที่กลายเป็นสินค้าเศรษฐกิจของชุมชนตลอดจนระดับเมืองเชียงใหม่ แต่ถ้าหากว่าคนในชุมชนเองได้เพียงแต่ทอผ้าเพื่อมุ่งเน้นการขายเพียงอย่างเดียวแต่คนในชุมชนกลับไม่มีใครแต่งกายหรือนุ่งห่มกันในลักษณะนี้ แล้วปล่อยให้วัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาล้นเกินวัฒนธรรมในบ้านเมืองเรา สักวันหนึ่งความงดงามในชีวิตที่เหมาะสมก็อาจเลือนหายไป และสำหรับการศึกษาถึงแนวความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไตยวนที่เป็นการศึกษาที่ลงลึกถึงรายละเอียดทางโครงสร้างการตั้งถิ่นฐานของชุมชน และโลกทัศน์ คติความเชื่อต่างๆ ในการดำเนินชีวิตของชาวไตยวน โดยในการศึกษาแนวความคิดพบว่าสามารถนำประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนว่าประกอบไปด้วยองค์ประกอบโครงสร้างทางด้านใดบ้าง มีที่มาและความสำคัญอย่างไรต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถทำให้เข้าใจถึงระบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของคนในชุมชนได้อย่างละเอียดในระดับหนึ่งก่อนการลงสำรวจจริงในพื้นที่ชุมชน

นอกจากนี้ในการศึกษาถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ชุมชนชาวไตยวนบ้านยางหลวง โดยรวมพบว่า ในการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนให้อยู่อย่างยั่งยืนนั้นจะต้องพิจารณาตั้งแต่ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม กายภาพ ความเชื่อดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนศาสนา รวมทั้งนโยบายระดับชาติ และปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อโครงสร้างทางด้านต่างๆ ภายในชุมชน แต่เมื่อนำมาใช้กับพื้นที่ศึกษาแล้วนั้น นอกจากองค์ประกอบทางด้านต่างๆ ที่ได้กล่าวข้างต้น ทั้งนี้ยังต้องขึ้นอยู่กับจิตสำนึก และความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในชุมชนว่ามีความรักและความห่วงใยในมรดกทางวัฒนธรรมที่ตนมีอยู่น้อยเพียงใด เพื่อสามารถนำมาใช้เป็นจุดอ้างอิงร่วมในการทำความเข้าใจอดีตและปัจจุบันโดยนำมาช่วยกันวิเคราะห์และวางแผนในการกำหนดอนาคตของชุมชนร่วมกัน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนสืบไป